

Redaktie : Streekarchief Zuid-Oost Brabant, rayondepot Oirschot
Postbus 144, 5688 ZJ Oirschot
telefoon 04997 - 75245

De prijs van een abonnement bedraagt f 17,— per jaar, bij vooruitbetaling te voldoen op postgirorekening 47.16.46 van het Streekarchief Zuid-Oost Brabant te Eindhoven, onder vermelding van "Campinia".

De prijs van losse nummers bedraagt f 4,25 per stuk. Ook nummers van voorgaande jaargangen zijn nog in beperkte aantallen bij de redaktie te bestellen.

Indien opzegging niet schriftelijk is medegedeeld vóór 1 december van het lopende jaar, wordt het abonnement automatisch met een jaar verlengd.

Copyright : Streekarchief Zuid-Oost Brabant.
Lay-out en drukwerk : Maras Drukkerij, Middelbeers.

Overname van artikelen of gedeelten daaruit is meestal toegestaan. U dient dit wel van te voren schriftelijk aan te vragen bij de redaktie.

ISSN 0166-6959
Omslag : gedeelte uit de kaart Ducatus Brabantiae
van Jacob van Deventer, uit 1558.

CAMPINIA

driemaandelijkse uitgave van het
Streekarchief Zuid-Oost Brabant

15e jaargang, nr. 59

oktober 1985

INHOUD

	blz.
I. Het archief van de gemeente Veldhoven 1921 - 1945 door J. Suijkerbuijk	159
II. De Oirschotse schouten, drossaards en baljuw door J. Lijten	164
III. Stamlijst Van den Hurk door M.J. Hulsen, Best	178
IV. Huizen en hun bewoners te Oirschot van de zeventiende tot de twintigste eeuw door C. Scholten 56. Huis "Den Fransen Hoet", Markt 20	181
V. De afscheiding van Best en de verdeling van gasthuizen en fundaties door H. Mijland	188
I. Oirschotse gedichten "De Mortelen" door Toke van de Ven - Lommers	199
II. Oirschotse zoen-accoorden A. Zonen wegens doodslag, nrs. 66 - 70 door J. Lijten, m.m.v. L. v.d. Mierden	200

I. HET ARCHIEF VAN DE GEMEENTE VELDHOVEN 1921 - 1945

door J. Suijkerbuijk

Onlangs is de inventarisatie gereed gekomen van het archief van de gemeente Veldhoven over de periode 1921 - 1945. De inventaris, die nog niet in druk is verschenen en alleen op de studiezaal van het Streekarchief in Oirschot te raadplegen is, vormt de noodzakelijke ingang op de archiefstukken die in de voornoemde periode door de gemeente zijn opgemaakt of ontvangen. De gemeentesecretarie heeft in die periode achtereenvolgens een drietal systemen gebruikt, waarop de stukken na afdoening werden opgeborgen. In de nu gereed gekomen inventaris zijn alle voor het nageslacht te bewaren stukken systematisch geordend en zaaks-gewijs beschreven. Bij de ordening is uitgegaan van de taken die de gemeentelijke overheid in die tijd heeft vervuld. De stukken die eenzelfde zaak betreffen zijn bij elkaar gebracht, waarmee de oude ordeningssystemen, die min of meer chronologisch waren, zijn komen te vervallen. Grote series, zoals hinderwetvergunningen en bouwvergunningen, waarvan de chronologische orde wel bewaard is gebleven, zijn nader toegankelijk gemaakt door middel van een alfabetische index.

Het archief, dat een omvang van bijna 20' meter heeft, begint in 1921, het jaar waarin de gemeenten Oerle, Zeelst en Veldhoven-Meerveldhoven zijn samengevoegd. Van de archieven van de drie voormalige gemeenten tot 1921 is in 1971 een inventaris in druk verschenen, samengesteld door W. Klaasen, archivaris van het toenmalige Streekarchivariaat Noord-Kempenland. Het jaar 1945 vormt in de totale administratie van de gemeente Veldhoven een caesuur, omdat in dat jaar opnieuw een ander ordeningssysteem werd ingevoerd. Dit was het ook thans nog steeds in gebruik zijnde coderingssysteem, ontwikkeld door de Vereniging van Nederlandse Gemeenten. Het archief van vóór 1945 werd na verloop van tijd als afgesloten beschouwd en aan de streekarchiefdienst in beheer gegeven, hoewel daartoe nog niet verplicht krachtens de Archiefwet 1962, die een maximale termijn van 50 jaar voorschrijft alvorens het archief overgedragen moet worden.

Aan de hand van de inventaris kan er onderzoek gedaan worden naar de plaatselijke geschiedenis door (amateur-)historici, door scholieren en studenten en door genealogen. De laatste jaren zijn er diverse publicaties verschenen, waarvoor daadwerkelijk onderzoek is verricht in het Veldhovense gemeente-archief, meestal in combinatie met de archieven van vóór 1921. Genoemd kunnen worden de boekjes, uitgegeven bij gelegenheid van de opening van het nieuwe politiebureau en bij gelegenheid van het jubileum van de vrijwillige brandweer.

Studenten en scholieren hebben scripties gemaakt met onderwerpen op demografisch en sociaal-economisch gebied. In Campinia zijn eveneens artikelen gepubli-

STEMMINiti

BURGEMEESTER en Kilt(nfi Wits var;ag, brengen
 et openbare kennis, dat 19 van des
 megens acht nar tot de vijf lifir, fti qesdnolen Je **STEMMING** ter
 wrien

STEMPLICHT.

tierinnerd hSrJttl a. it cie verplichting. opgelegd hij artikel 71, tweede lit der Kieswet,
 Jat it de ti ,rotgen' de kit ••• lijst. „Hvoegd is tot de keuze ..tede te v.• zich
 urnen den voor :k stemming ••,..paalden lijd ter uitoefenin.: zijn ki
 aanmelden hij het •deinliireau tri het visw hem op de kiezerslijst aangewezen •• iet.

Artikel 149 der Kieswet luidt :

nrf •,erin wordt heorr. den reen; :Sw tinne

rij W

geblev..r.
 art. M. tvr
 qt Ae WiiZe 144 nrt,[101i

levens woldi de aandacht gevestigd op artikel 128 van het Wetboek van Strafreat

*die opzettelijk zich voor een ander uitgevende aan eene krachtens ?in/telijk
 ril"; uitgeschreven pertnezing deelneemt, wordt gestraft niet gevanyenimiraf valt
 V .1.1 AR.*

19, í.

Burgemeester en Wethoudr-rs vournoenut,

Burgemeester.

*Op 15 juni 1921 werden de verkiezingen gehouden voor de nieuwe gemeenteraad
 van groot-Veldhoven.*

*Archief gemeente Veldhoven, 1921-1945, Inv.no. 146.
 (foto: P. Stawinski, Streekarchief Zuid-Oost Brabant)*

ceerd uit het meer nabije verleden, zoals de ontginningen in Oerle in het begin van
 deze eeuw, over de totstandkoming van de nieuwe gemeente Veldhoven in 1921 en
 over bouwplannen die de woningbouwvereniging van Philips had in Zeelst aan
 het eind van de twintiger jaren.

Er blijven echter nog tal van onderzoeksonderwerpen over. Om een indruk te
 krijgen wat men zoal in het archief aan kan treffen, volgt hierna een selectie,
 waarbij een aantal zaken nader worden toegelicht.

Een belangrijke bron van algemene informatie vormen de notulenregisters van de
 vergaderingen van de gemeenteraad en het college van burgemeester en wethou-
 ders, waarin de beraadslagingen en besluiten zijn terug te vinden over velerlei aan-
 gelegenheden. In de serie jaarverslagen vindt men onderwerpsgewijs naast de be-
 langrijkste gebeurtenissen die in de gemeente hebben plaatsgevonden, tevens vele
 statistische gegevens op het gebied van bevolking, scholen, landbouw e.d..

Naast deze stukken van algemene aard, zijn de overige stukken zoals gezegd, on-
 derverdeeld naar taak van de gemeente. Zo kan men in de rubriek "Waterstaat en
 Verkeer" stukken vinden die handelen over de aanleg van wegen, o.a. rapporten,
 bestekken, besluiten van het college van gedeputeerde staten e.d.. In de notulen-
 registers kan men de beraadslagingen en besluitvorming daarover terugvinden en
 het gehele kostenaspect is te herleiden aan de hand van de gemeenterekening met
 de daarbij behorende bijlagen. Op die manier is de totstandkoming van een weg
 met al wat daarbij komt kijken te onderzoeken.

Sedert het begin van deze eeuw zijn onder de hoede van Staatsbosbeheer vele hec-
 taren woeste gronden ontgonnen en bebost of anderszins productief gemaakt.
 Talloze vennen zijn tijdens deze werkzaamheden verdwenen. Deze werkzaam-
 heden werden in jaarverslagen beschreven en toegelicht. Tijdens de economische
 crisis werden talloze werkloze arbeiders in het kader van de werkverschaffing bij
 deze projecten te werk gesteld. De stukken die deze materie betreffen, staan be-
 schreven in de rubriek "Economische aangelegenheden". Hiermee nauw samen-
 hangend zijn de stukken, beschreven in de rubrieken "Arbeid" en "Sociale voor-
 zieningen", vooral wat betreft de werklozenzorg. Uit dit alles is af te leiden hoe de
 economische recessie in de dertiger jaren ook de Veldhovense bevolking in haar
 greep had.

Ook de onderwijssituatie in de gemeente kan onderzocht worden aan de hand van
 de voorhanden zijnde archivalia. Er zijn stukken betreffende de onderwijskrach-
 ten, lijsten van schoolgaande kinderen, schoolgeldkohieren, maar ook bestekken
 en bouwtekeningen van schoolgebouwen.

Andere onderwerpen die nader onderzocht kunnen worden zijn o.a. de aanleg
 van het elektriciteitsnet, de drinkwatervoorziening, het openbaar vervoer, de land-
 bouwsituatie, gemeentelijke uitbreidingsplannen, de Tweede Wereldoorlog.

H. DE OIRSCHOTSE SCHOUTEN, DROSSAARDS EN BALJUW

door J. Lijten

(vervolg en slot)

De eerste aflevering van dit artikel besloten we met de mededeling, dat de situatie betreffende de Oirschotse schouten van de heer gedurende veertig jaar duister is. Nu kunnen wij dit duister niet helemaal oplossen, maar wij willen toch proberen uit de ter beschikking staande, onvolledige gegevens een globaal inzicht te geven. Er is in Campinia reeds een paar maal over deze kwestie geschreven, waarbij ook enkele bronnen zijn gepubliceerd, waarnaar hier zij verwezen.¹⁾

Uit de akte der lossing der halve heerlijkheid Oirschot van 24 november 1614, die zijn uitwerking kreeg op 19 mei 1618, is duidelijk, dat Francois Prouveur, schout van Kempenland, bij zijn benoeming tot schout van Oirschot bijzondere volmachten kreeg, waarbij zelfs de macht van de hoogschout ten opzichte van hem zeer beperkt werd. Zolang de in de akte van lossing aangekondigde benoemingsbrief van Francois Prouveur niet gevonden wordt, zijn we voor de inhoud van die volmachten aangewezen op de praktijk van de uitoefening der heerlijke rechten in Oirschot. Nu is die praktijk heel duidelijk. De heerlijke rechten van Floris van Merode over Oirschot zijn nooit ontkend, hoe dikwijls Floris dit ook suggereert in zijn eindeloze rekesten aan de Raad van Brabant. De regeling van de verdeling der heerlijke rechten tussen de hertog en de heer van 1388 is nooit overtreden. Deze regeling betrof alleen de financiële rekenen van die heerlijkheid. Deze zijn in die tijd normaal aan Floris toegekomen. Maar de schout van de heer werd niet toegelaten als voorzitter van het dorpsbestuur en evenmin als rechtsvorderaar voor de schepenbank. Dit hebben de Oirschotse regenten bedoeld met hun uitdrukking, dat de officieren van de heer "stomme" officieren waren: hun taak was het, de rekenen van de heerlijkheid voor de helft te innen ten bate van hun opdrachtgever, maar in het dorpsbestuur of de schepenbank hadden zij geen "stem". Wij menen daarom, dat dit ook de bedoeling geweest is van de formulering in de akte van lossing, dat Francois Prouveur "officier absolut" zal zijn van Oirschot, namelijk: officier met uitsluiting van elke andere zelfs van de hoogschout. Het komt er dus ons inziens op neer, dat Floris van Merode door de aartshertogen geschorst is in de uitoefening van zijn heerlijke rechten wat betreft het optreden van zijn schout als voorzitter van het dorpsbestuur en rechtsvorderaar voor de schepenbank, terwijl hij wel gehandhaafd bleef in het blote bezit van zijn heerlijkheid en in de financiële rekenen daarvan. Of de aartshertogen als soeverein deze maatregel rechtsgeldig konden nemen, is een andere zaak. Maar bij mijn weten is deze bevoegdheid van de soeverein door Floris in zijn jarenlange procedure nooit

bestreden. De duur van deze maatregel werd bepaald door de ambtstermijn van Francois Prouveur. Zijn speciale bevoegdheid van "officier absolut" wordt immers in de akte van lossing afhankelijk gesteld van zijn continu resideren (persoonlijk of door zijn stadhouder) in Oirschot. Heel het proces van Floris voor de Raad van Brabant ging dus over irrelevante zaken en kon nooit tot enig resultaat leiden, vóórdat de ambtstermijn van Francois Prouveur verstreken was. Deze verstreek door de vrede van Munster in 1648. Bij sententie van 21 februari 1650 sprak de Raad van Brabant te Brussel dan ook uit, dat Floris van Merode zijn heerlijke rechten in Oirschot (weer) ten volle kon uitoefenen. Het duurde echter tot 14 november 1658, voor het vonnis van Brussel door Den Haag erkend werd.

De feitelijke situatie tussen 1618 en 1658 is zo geweest, dat de schout van de heer in Oirschot slechts getolereerd werd als een "stomme" officier. De helft van de heerlijke rekenen werden aan hem afgedragen, maar er werd niet toegestaan, dat hij zich bemoeide met het dorpsbestuur of als rechtsvorderaar optrad voor de schepenbank. Mr. Robrecht van Voorn heeft na 19 mei 1618 nog wel getracht zich als actieve schout van de heer te doen gelden, maar het werd hem - met instemming van Brussel - niet toegestaan.²⁾ Daar wij Jaspas Philipsen van Esch tot 1628 waarnemen als stadhouder van de schout van de heer en vanaf 1629 Jan van Elmpt als zodanig wordt genoemd, veronderstellen wij, dat Robrecht van Voorn tot zijn dood schout is gebleven, hoewel hij in 's-Hertogenbosch woonde en daar schepen was, en zijn functie, voor zover die te vervullen was, door een stadhouder liet waarnemen. Dit alles houdt in, dat wij praktisch geen gegevens hebben over het al dan niet functioneren van deze "stomme" schout van de heer in Oirschot tussen de jaren 1618 en 1658.

Terugblik op de situatie vóór 1559

In het proces van Floris voor de Raad van Brabant, waarbij Oirschot werd betrokken, staan de argumenten van Floris tegenover die van Oirschot. Oirschot beweerde, dat vóór 1559 de schout van de heer slechts optrad als inner van de helft van de heerlijke rekenen en geen taak had in het bestuur of de rechtspraak. Daartegenover stelde Floris, dat de schout van de heer vóór 1559 gelijkelijk optrad met de schout van de hertog (de kwartierschout). Beide beweringen bevatten een kern van waarheid, maar beide zijn door hun algemeenheid onjuist.

In feite lag de zaak zo. De schout van Kempenland of zijn stadhouder verrichtte steeds de benoeming (formeel) en de beëdiging der schepenen, zoals ook bepaald was in de akte van 1378.³⁾ Er is geen aanwijzing gevonden, dat deze benoeming en beëdiging vóór 1559 ooit door de schout van de heer geschiedde. Verder hadden de kwartierschout en zijn stadhouder voorrang op de schout van de heer, maar deze trad wel degelijk - mogelijk alleen bij afwezigheid van de kwartierschout en zijn stadhouder - op als voorzitter van het dorpsbestuur en rechtsvorderaar bij de schepenbank.

De situatie vanaf 1658.

Op 6 december 1658 verschijnt op het Oirschotse raadhuis Maximiliaan van Merode, zich noemend "Marquis van Deinsse, baron van Duffel, heer der vryheyt Oirschot ende Hilverenbeecke etc." - Hij is dit niet, maar neemt de functie waar voor zijn minderjarige zoon Ferdinand. - Hij had alle regenten en de vorsters op het raadhuis doen samenroepen. Door de secretaris laat hij voorlezen de sententie van de Raad van Brabant te Brussel van 21 februari 1650 met de lettres d'attache van de raad van Brabant te 's-Gravenhage en de resolutie van de staten generaal van 14 november 1658. Dan neemt hij bezit van de helft van de jurisdictie, bedankt de regenten voor hun bediening, ontslaat hen van hun eed voor zover zij hem vertegenwoordigen en herbenoemt hen onmiddellijk.⁴⁾ Daarna benoemt hij Adriaan Henrickszoon de Cort, die al dertig jaar vorster is, tot vorster.⁵⁾

Wat te denken van deze enscenering? Maximiliaan kon als (waarnemend) heer van Oirschot de helft van de jurisdictie in bezit nemen, hij kon een "sprekende" schout benoemen, wat hij nu niet deed maar pas een maand later, hij kon een vorster benoemen, wat hij ook deed. Maar hoewel de schepenbank ook rechtsprak in zijn naam, ging de benoeming en de beëdiging der schepenen en dus ook hun ontslag hem niet aan. Zo was het Oirschots recht in de situatie vóór 1559, die nu hersteld werd. Maar na honderd jaar wist men niet precies meer, hoe het was en veertig jaar van slepende procedures hadden het inzicht alleen verduisterd. Het is hier niet de plaats om in te gaan op alle diepingrijpende achtergronden, maar in feite kreeg Maximiliaan zijn zin. Bij de wisseling in 1659 benoemde hij de helft van de schepenen en gezworenen en later werd een regeling getroffen voor de benoeming van alle functionarissen bij toerbeij. Bij deze benoeming van schepenen op 9 januari 1659 stelde Maximiliaan secretaris Peter van Andel mondeling aan als zijn schout, welke aanstelling op 25 september 1659 schriftelijk bevestigd werd.⁶⁾ Deze benoeming was een tactische zet, daar Peter van Andel als secretaris de enig capabele man was, om uit de archieven de ongefundeerdheid van Maximiliaan's pretenties aan te tonen. Deze combinatie van ambten vroeg om moeilijkheden. Zij legde een onevenredig grote macht in de hand van één man. Waarschijnlijk door het overdonderend optreden van Maximiliaan was er aanvankelijk geen verzet tegen deze combinatie van functies, maar later rees er zoveel, ook principieel, verzet, dat Peter van Andel als schout moest aftreden.

Jan Herbertszoon van Wintelre ? 1637??

Alleen in het jaar 1637 vonden we hem vermeld in zijn kwaliteit van schout van de heer. Hij richtte zich met vele andere vooraanstaande inwoners in een rekest (ongedateerd - vermoedelijk april/mei) tot schepenen naar aanleiding van het vertrek van de rector der Latijnse school uit Oirschot.⁷⁾

Op 20 augustus en weer op 22 september van datzelfde jaar vroeg hij een getui-

genverklaring t.o.v. de schepenbank. Aan iedere particulier kon de schepenbank toestaan zo'n verklaring te vragen, maar bij beide gelegenheden werd door de schepenbank goedgevonden, dat de getuigen de eed in zijn handen aflegden.⁸⁾

Peter van Andel 1659 - 1668

De benoeming van secretaris Peter van Andel tot schout van de heer is reeds gememoreerd. De combinatie van de twee functies van schout en secretaris vroeg om moeilijkheden en verzet. Wij hebben dan ook de indruk, dat er vanaf het begin verzet geweest is tegen deze combinatie, waartegen Maximiliaan en later Ferdinand van Merode steeds hebben voorgegeven, dat zij Peter van Andel slechts benoemd hadden als *waarnemend* schout. Zij kwamen voor de consequentie van hun bewering te staan, toen Martyn Christiaan Sweerts, die al schout van Kempenland en als zodanig schout van Oirschot vanwege de hertog (staten generaal) was, trachtte ook de benoeming tot schout van Oirschot vanwege de heer te verkrijgen. Maar eerst speelde er nog een ander intermezzo.

Jaspar Huberti 1663

Op 10 december 1661 verscheen Jaspar Huberti in Oirschot, om als gemachtigde van Ferdinand van Merode de halve heerlijkheid Oirschot in bezit te nemen, die hem kort tevoren door zijn vader Maximiliaan als "geschenk bij gelegenheid van huwelijk" was overgedragen. Deze "schenking" klopt niet, daar Ferdinand zelf krachtens het testament van Floris van Merode Oirschot had geërfd na de dood van Willem IV van Merode. Klaarblijkelijk heeft bij gelegenheid van Ferdinand's huwelijk met Maria Coelestina de Longueval, dochter van de graaf van Buquoy, haar familie geëist, dat Maximiliaan de bezittingen van Ferdinand ook feitelijk aan hem zou overlaten.⁹⁾ Deze Jaspar Huberti, die in dienst was van Ferdinand, had wat vage volmachten. Hij was wel rentmeester van Ferdinand en wist zich later uitgebreidere volmachten te verwerven, die echter pas blijken bij de herroeping daarvan. Op 21 juli 1663 verscheen Ferdinand persoonlijk voor de Oirschotse schepenen, om de volmachten, die hij zes tot zeven maanden voordien aan Jaspar Huberti gegeven had, te herroepen.¹⁰⁾ Daar blijkt, dat Jaspar Huberti, die zich intussen uit de dienst van Ferdinand had teruggetrokken, volmacht ontvangen had, om het ambt van schout te mogen "vergeven ofte bedienen".

Martyn Christiaan Sweerts 1666 - 1672

In de benoemingsakte van Sweerts d.d. 6 december 1666 wordt als reden opgegeven, dat de combinatie van de functies van secretaris en schout, "hoewel maer provisioneel heeft geëxerceert", tegen de voorschriften van het land is. Onmiddellijk na zijn benoeming legt Sweerts de eed af in aanwezigheid van twee schepenen in handen van Ferdinand. Dit gebeurde tijdens afwezigheid van secretaris van

Andel, die later met succes in verzet kwam tegen deze benoeming.¹¹⁾ Pas uit het vervolg blijkt, dat Sweerts aan Ferdinand 675 gulden betaald had voor deze benoeming.¹²⁾ Er was hem blijkbaar veel aan gelegen. De reden kunnen we wel vermoeden. Sweerts zag natuurlijk het faillissement van de Merode's in Oirschot wel aankomen. De procedure was reeds begonnen. Zijn benoeming door Ferdinand "onwederroepelyck voor ons ende onse naecomelinghe ... tot onsen schoutet van Oirschot geduirende syn leven" legde een sterke claim op de heerlijkheid Oirschot, die voor een ander veel aantrekkelijkheid verloor, daar hij toch Sweerts voor diens leven als schout moest handhaven. Het zou ons zelfs niet verwonderen, dat er een soort koehandel had plaatsgevonden tussen Sweerts en van Andel, waarvan Ferdinand het slachtoffer is geworden. Uit de reeds aangehaalde tekst blijkt namelijk, dat Ferdinand beloofd had, 675 gulden *terug* te geven aan Sweerts, indien deze door verzet van Peter van Andel of iemand anders de hem verleende functie van schout niet "rustelyck ende vredelyck" zou kunnen uitoefenen. Blijkens dezelfde tekst is Peter van Andel in verzet gegaan en is hij bij sententie van de raad van Brabant d.d. 11 maart 1667 "in de bedieninge van het voorschreven schoutamt gecontinueert". Daarom moet Ferdinand dus 675 gulden teruggeven en laat Sweerts op 26 november 1668 beslag leggen op diens goederen.¹²⁾ Maar nu het onverwachte vervolg: Peter van Andel treedt nadien nooit meer als schout op en Sweerts kan deze functie van die dag af "rustelyck ende vredelyck" uitoefenen. Wij menen daarom, dat het verzet van Peter van Andel slechts pro forma geweest is, om Ferdinand een poot uit te draaien. Zelf zal van Andel er allicht niet slechter op geworden zijn.

Bij uiteindelijke verkoop van de bezittingen ⁿ Ferdinand in Hilvarenbeek en Oirschot werd Sweerts dan ook eigenaar van de heerlijkheid Oirschot, terwijl de familie de Cort, afkomstig uit Spoorndonk en een der grootste schuldeisers, wel de heerlijkheid Hilvarenbeek en het kasteel van Oirschot met diverse daargelegen bezittingen kocht. Verscheidene leden van deze familie hebben daar gewoond.¹³⁾

Bij de verkoop van de halve heerlijkheid Oirschot veranderde de situatie doordat Martyn Christiaan Sweerts, tot dan toe schout van de heer, zelf halfheer van Oirschot werd. Wij menen, dat daarom in 1672 zijn functie van schout als beëindigd moet worden beschouwd, hoewel ons tot nog toe niet gebleken is, dat hij voor 1674 een schout heeft aangesteld.

Peter van Nahuys 1674 - 1677

Peter van Nahuys was reeds lang stadhouder van Oirschot.¹⁴⁾ Bovendien was hij stadhouder van de kwartierschout vermoedelijk sedert 1654. Wanneer Martyn Christiaan Sweerts heer van Oirschot geworden is, wordt Nahuys de eerste tijd nog betiteld als stadhouder. Op 5 april 1674 vonden wij hem voor de eerste maal genoemd als schout.¹⁵⁾ Hij is nog schout bij de beëdiging der schepenen in juni 1677.¹⁶⁾

Jacobus van Nahuys 1681 - 1700

Deze zoon van Peter van Nahuys treedt voor de eerste maal op, maar dan als stadhouder, op 27 april 1678.¹⁷⁾ Op 1 juni 1681 wordt hij nog stadhouder genoemd, maar vanaf de rechtszitting van 8 oktober 1681 wordt hij drossaard genoemd.¹⁸⁾ In deze jaren wordt de situatie er niet duidelijker op doordat de functies van schout (drossaard) van Oirschot vanwege de heer en stadhouder van het kwartier vanwege de staten generaal in één persoon verenigd zijn. De bron van de verwarring ligt echter dieper. Martyn Christiaan Sweerts is kwartierschout van Kempenland en als zodanig schout van Oirschot vanwege de staten generaal en bovendien vffir 1672 schout van Oirschot vanwege de heer en vanaf 1672 heer van Oirschot, in welke kwaliteit hij een schout (drossaard) vanwege de heer kan benoemen. Vermoedelijk heeft hij meerdere jaren geen schout benoemd doch slechts een stadhouder, die gemakkelijker ontslagen kon worden.

Jacobus van Nahuys vonden wij voor de laatste maal in functie op 19 mei 1700.¹⁹⁾

Daniël de Swarte 1700 - 1704

Op 1 oktober 1700 werd Daniël de Swarte aangesteld als "officier en stadhouder".²⁰⁾ Daar wij geen enkele aanwijzing hebben, dat hij stadhouder van het kwartier zou zijn geweest, veronderstellen we, dat deze aparte formulering inhoudt, dat Martyn Christiaan Sweerts hem slechts heeft willen aanstellen als waarnemend schout. Dit wordt bevestigd doordat hij altijd officier wordt genoemd en nooit schout of drossaard. Zijn laatste optreden in functie vonden wij op 17 maart 1704.²¹⁾ Hij was gehuwd met Petronella van Andel, de natuurlijke dochter van Peter van Andel en Catharina van Grevenbroeck.²²⁾

Jacobus Coenraets 1704 - 1733

Op 12 maart 1704 benoemde Martyn Christiaan Sweerts de Landas (pas tegen het einde van zijn leven voegde hij de naam de Landas aan zijn eigen naam toe) Jacobus Coenraets, zijn drossaard in Oirschot, tot stadhouder van het kwartier.²³⁾ Daar Daniël de Swarte nog op 17 maart van dat jaar in functie was te Oirschot, kan de benoeming tot drossaard in Oirschot niet lang aan deze benoeming zijn voorafgegaan. Wij veronderstellen, dat ze op dezelfde dag in Den Haag is gedaan. Een afschrift vonden wij echter niet.

De weduwe van Martyn Christiaan Sweerts de Landas, Clementia Geertruyd van Els tot Boedelham, die na zijn dood op 24 juni 1704 het bewind als vrouwe van Oirschot overnam voor hun nog minderjarige zoon Jacob Dirk (geboren 29 juli 1691) schijnt niet zo gecharmeerd te zijn geweest van Jacobus Coenraets.²⁴⁾ Zij trachtte tevergeefs hem door een ander te vervangen. (Zie hierna.) Jacobus Coenraets was reeds in 1694 drossaard van Hilvarenbeek geworden.²⁵⁾ Hij vestigde zich

in Oirschot²⁶) en bleef daar wonen, ook toen hij na zijn ontslag als drossaard van Oirschot alleen drossaard van Hilvarenbeek bleef. In de vergadering van schepenen van 11 mei 1733 werd door de heer medegedeeld, dat Jacobus Coenraets afstand gedaan had van zijn ambt en dat hij in diens plaats benoemd had Mr. Jean de Marcq. De achtergronden van dit aftreden blijven onbekend.²⁷) Jacobus Coenraets stierf in 1749 in zijn huis aan de Koestraat, dat daarna door de gemeente gekocht werd als pastorie voor de predikant.²⁸) Sinds het optreden van Coenraets is de naam drossaard definitief in zwang gekomen.

Pieter de Leeuw 1708

Op 31 maart 1708 wordt Pieter de Leeuw op last van de vrouwe van Oirschot "in't bijwesen van den jongen heer van Oirschodt" beëdigd als drossaard. Op 30 juni d.a.v. deelt de vrouwe van Oirschot mee, dat zij deze beëdiging als ongedaan wenst te beschouwen, omdat Jacobus Coenraets bij provisionele sententie van de raad van Brabant d.d. 2 mei 1708 in zijn ambt is gehandhaafd.²⁹) Na dit intermezzo werd Jacobus Coenraets zij het na enig tegenstribbelen van de vrouwe van Oirschot op 24 augustus 1708 opnieuw beëdigd.³⁰

Mr. Jean de Marcq 1733 - 1735

Toen de heer van Oirschot, Jacob Dirk Sweerts de Landas in de vergadering van schepenen van 11 mei meedeelde, dat hij Jean de Marcq per 14 april 1733 tot drossaard had benoemd en dat deze benoeming per 30 april d.a.v. door de staten generaal was goedgekeurd, voegde hij eraan toe niet te twijfelen "off syn E. soude aen de regenten en gemeente aengenaem wesen".³¹) Enige twijfel van zijn kant zou echter niet misplaatst zijn geweest. Wij hebben de indruk, dat deze man een allernaangenaamst karakter had. Hij werd in de nacht van 10 op 11 februari 1735 door Anthony Andrieszoon Schepens, burgemeester in het jaar 1731/32, bij het raadhuis doodgeschoten. Het enerverende voor- en naspel van deze gebeurtenis verdient een diepgaand onderzoek.

Vacature 1735 - 1737

De consternatie over deze moord was zo groot, dat er voorlopig geen nieuwe drossaard werd benoemd. De president-schepenen werd door de heer gemachtigd om tot nader order in plaats van de drossaard op te treden.

Anthony van Grevenbroeck 1737 - 1743

Op 19 maart 1737 werd Anthony van Grevenbroeck door Jacob Dirk Sweerts de Landas benoemd tot drost, baljuw en houtvester der halve heerlijkheid Oirschot "ende dat tot onse kennelycke wederseggens ende heroeping toe". De benoe-

ming, die klaarblijkelijk in Den Haag getekend werd, is vermoedelijk in overleg met de staten generaal tot stand gekomen en werd door "Haer Hoog Mogende" reeds op 22 maart goedgekeurd. Op 2 april d.a.v. legde hij de eed af in handen van de president van de raad van Brabant in Den Haag.³²)

Anthony van Grevenbroeck was van Oirschotse afkomst. Zijn vader was Petrus Jacobus van Grevenbroeck R.K. gedoopt en begraven te Oirschot. Hij was daar herhaaldelijk schepen geweest.³³) Anthony is vermoedelijk buiten Oirschot geboren, aangezien zijn doop daar niet te vinden is. Zijn vader stierf toen hij nog jong was en zijn moeder hertrouwde met Johan Lefebure, die te Leiden woonde. In 1721 was Anthony gevestigd te Leiden als wijnkoper.³³) Daar zal hij overgegaan zijn naar de gereformeerde kerk. Op 5 mei 1736 legde hij met zijn vrouw te Oirschot een kerkelijke attestatie van Leiden d.d. 27 maart 1736 over.³⁴) Zijn benoeming in Oirschot was verre van gelukkig, omdat hij daar duidelijk als een collaborateur beschouwd werd. Hij werd herhaaldelijk bedreigd. Hij verdween in 1743 geruisloos als drossaard, maar bleef wel tot zijn dood in 1753 in Oirschot wonen³⁵).

Vacature 1743 - 1747

Blijkbaar heeft de heer van Oirschot na deze zeer ontactische poging maar besloten, de zaak wat te laten uitzielen. De president-schepenen moest weer waarnemen.

Johan Bastiaanszoon de Voo 1747 - 1750

Het eerste optreden van deze drossaard signaleerden wij op 25 oktober 1747,³⁶) zijn laatste optreden op 11 maart 1750.³⁷) Daarna nam de president-schepenen weer waar en een enkele keer trad de stadhouder van het kwartier op.³⁸) In de akte van benoeming van zijn opvolger wordt gezegd, dat de Voo "uyt dese heerlijkheid metter woon onlangs is vertrokken en hetselven verlaten heeft, dienvolgende ons de vrije en libre dispositie daarvan weer toebehoord". De bedoeling van de heer zal hem wel duidelijk geweest zijn, zodat hij, toen de kans zich voordeed, uit eigen beweging vertrok.

Carel Hendrik Jacob Sweerts de Landas 1750 - 1795

Toen de heer van Oirschot, Jacob Dirk Sweerts de Landas, op 2 september 1750 zijn tweede zoon "in achtiging genomen hebbende het goed gedrag, naarstigheid en toeleg tot sijne studiën en tot verder aanmoeding" benoemde tot "het bewind en exercitie van onse drostschap, bailliuw en houtvesterschap", was deze pas twintig jaar.³⁹) Het was vermoedelijk *niet* de bedoeling, dat hij het ambt direct blijvend zou uitoefenen, want er werd toestemming gegeven, "dat bij sijn absentie met ons voorkennis en approbatie sal mogen aanstellen een stadhouder ons aangenaam". Het was duidelijk *wel* de bedoeling, dat hij het niet onbelangrijke

salaris zou toucheren: "En sal hij drossard genieten en profiteeren het tractement tot hetselve ampt staende mitsgaders alle baaten en profijten vandien". Hij werd op dezelfde dag door zijn vader beëdigd in de vergadering der regenten. Als u wat moeite hebt met het lezen der aangehaalde teksten, ligt dat aan de heer, die de akte "eijgenhandig op s'lands zegel geschreven" heeft.

Zijn stadhouder was aanvankelijk Jan Willem Soetens en later Christiaan de Vries.

Op 26 augustus 1794 stonden de Franse troepen in Vessem en werden spoedig in Oirschot verwacht. In de daarop volgende nacht verdween stadhouder de Vries met de noorderzon, terwijl de drossaard zelf waarschijnlijk niet meer in staat en zeker te voorzichtig was, om zich nog met bestuurszaken te bemoeien. Door de vergadering van de municipaliteit werd de president-schepen belast met de waarneming van de functie, zoals reeds lang gebruikelijk was geweest, zonder de drossaard of diens oudste broer Lodewijk Jan Baptist, die toen heer van Oirschot was, iets te vragen.⁴⁰⁾

Op 7 juni van het volgend jaar scheen de Vries op zijn veilige schuilplaats voldoende zekerheid te hebben gekregen, dat er na deze bevrijding geen bijtjesdag gehouden werd, en presenteerde hij zich op de vergadering der Municipaliteit om de functie van stadhouder weer op te nemen. Hij werd simpelweg aan de kant geschoven. De vergadering besloot, hem "'t bijwonen der vergadering en 't fungeren als stadhouder te interdiceren, vermits door zijne heimelijke absentie uyt 't dorp en tegen zijn gegeeven woord bij den inmarsch der Fransche troepen en doe 't dorp in nood was zich van hier verwijderd heeft en daardoor zowel 't vertrouwen dezer municipaliteit als van al 't volk verloren heeft.⁴¹⁾

Een week later op 14 juni stierf de drossaard. Oirschot voelde zich verlost van een feodale terreur, die de laatste anderhalve eeuw was uitgeoefend door mensen, die vreemd waren aan de aard en de godsdienst van de Oirschotse bevolking. Men had zo weinig voordeel en zo veel nadeel ondervonden van vele drossaards, dat men neigde tot de mening, dat de functie niet nodig was maar best door de president-schepen vervuld kon worden.

In de vergadering van de municipaliteit van 20 augustus 1795 deelde president-schepen A. van Baar echter mee, dat de combinatie der twee functies hem te zwaar werd en vroeg daarom ontheven te worden van de waarneming van het drostambt. Op verzoek van de collega's stemde hij toe de functie te blijven waarnemen, tot een beslissing verkregen was van de provisionele representanten van het volk van Bataafsch Brabant vergaderd te Tilburg, welke beslissing in een schrijven van dezelfde dag gevraagd werd.⁴²⁾ In hun antwoord van de 28e d.a.v. bleken de representanten overtuigd te zijn van de noodzaak van het aanstellen van een drost en verklaarden, dat de aanstelling van een provisionele drost door het volk van Oirschot gedaan kon worden. Hierop besloot de municipaliteit de stemming bij besloten biljetten op 14 oktober op het raadhuis te houden.⁴³⁾ Bij deze

stemming werd Jan Steyvers gekozen, die reeds de volgende dag als drossaard optrad.")

Op 19 oktober 1807 werd door de landdrost van Brabant meegedeeld, dat de drost voortaan baljuw genoemd zou worden, terwijl zijn functie hetzelfde bleef.⁴⁵⁾ De naam baljuw, die al eerder gebruikt was, werd dus later pas officieel.

De stadhouders

Een stadhouder of plaatsvervanger werd in principe aangesteld door de schout, die hij verving. De kwartierschouten van Kempenland hadden meestal een stadhouder. Daar de kwartierschout q.q. schout van Oirschot was namens de hertog respectievelijk de staten generaal, was zijn stadhouder ook stadhouder van Oirschot vanwege de hertog respectievelijk de staten generaal. De schouten van Oirschot vanwege de heer, die wij hier op een rijtje hebben gezet, hadden in de regel geen stadhouder. Wanneer er een enkele maal een stadhouder optreedt, ontgaat ons toch dikwijls zijn aanstelling en ontslag.

Lambrecht Fabri 1586 - 1587 ?

Hij was aanvankelijk schout tot 1586 maar bleek tegen die taak niet opgewassen. Uit de aantekeningen van Aert Sgraets in zijn jaarkronieken weten we, dat hij stadhouder was onder zijn opvolger jonker Willem Spierinc van Wel en ook onder Wouter van Elmpt, die deze in 1587 opvolgde.⁴⁶⁾ Hoelang hij in functie is geweest, is onbekend. Vermoedelijk fungeerde hij niet meer in 1590, toen Wouter van Elmpt gevangen was genomen, aangezien toen een waarnemer benoemd is. In die tijd speelt zich nog een andere zaak af. Rutger Janszoon van Kerckoele wierp zich op als stadhouder maar werd door de regenten niet erkend.⁴⁷⁾ Het kwam tot een proces voor de Raad van Brabant te Brussel, waarin hij tot de kosten van het geding veroordeeld werd."

Jaspar Philipsen van Esch ? 1626 - 1628

Ofschoon wij Jaspar Philipsen van Esch niet vermeld vonden vóór de beëdiging der nieuwe schepenen van het jaar 1627,⁴⁹⁾ veronderstellen we, dat hij door Robrecht van Voorn tot stadhouder is aangesteld, toen deze in 1618 na de lossing der halve heerlijkheid met de Oirschotse regenten in conflict raakte en naar 's-Hertogenbosch vertrok. Hij zal zich niet meer macht hebben willen toeëigenen dan hem door de regenten werd toegedacht, want er is geen enkele aanwijzing voor moeijkheden met hem. Hij stierf in 1628.⁵⁰⁾

Peter van Nahuys 1650 - 1674

Ten aanzien van de beginperiode van het stadhouderschap van Peter van Nahuys moeten we een voorbehoud maken. Wel ontmoeten we hem als „stadhouder binnen Oirschot" op 18 januari 1650 bij de beëdiging der schepenen⁵¹).

Hoewel hij geen stadhouder van de schout van Kempenland was - dat was toen Abraham Tempelaar - zal hij de beëdiging toch verricht hebben als „stadhouder binnen Oirschot" van de kwartierschout. De situatie was zeer ingewikkeld. De staten generaal hadden Henrick van Bergaigne benoemd tot hoog- en laagschout van stad en Meierij, kwartierschout van Kempenland en schout van Oirschot. Bij zijn functie als hoogschout kon hij nauwelijks toekomen aan de uitoefening van zijn taak als kwartierschout. Deze liet hij als regel over aan zijn stadhouder Tempelaar. Daarnaast was eigenlijk een permanente aanwezigheid nodig in Oirschot, waarvoor hij Peter van Nahuys had aangesteld als „stadhouder ter plaatse". Aangezien Peter van Nahuys in later tijd de functies van stadhouder vanwege de staten generaal en vanwege de heer combineerde, nemen wij aan, dat dit van het begin af zo geweest is. Vanaf 1674 combineerde hij de functies van stadhouder van Kempenland en schout van de heer.

Jacobus van Nahuys 1678 - 1681

In de eerste jaren van zijn optreden wordt hij stadhouder genoemd, zoals bij de reeks der schouten is vermeld.

Jan Willem Soetens 1751 - 1774

Kort na zijn benoeming had de jonge drossaard Carel Hendrik Jacob Sweerts de Landas enige maanden zelf zijn functie uitgeoefend. Soms werd hij vervangen door de president-schepenen. Op 3 maart 1751 vonden wij Jan Willem Soetens voor de eerste maal vermeld in zijn functie als stadhouder⁵²).

Sindsdien trad hij in de regel op in functie en de drossaard slechts een enkele maal. Tevens bleef hij zijn plaats onder de regenten behouden, de laatste jaren als kerkmeester. Op 8 juni 1774 trad hij voor het laatst als stadhouder op⁵³).

In de periode van 1774 tot 1786 was er geen stadhouder. Drossaard Sweerts de Landas vervulde zelf zijn functie, maar hij was meer afwezig dan aanwezig. De president-schepenen nam dan waar. Dit gebeurde zo dikwijls, dat deze herhaaldelijk loco-officier genoemd werd.

Christiaan de Vries 1786 - 1794

De aanstelling van Christiaan de Vries tot stadhouder werd niet alleen vastgelegd in een benoemingsakte van 21 november 1786 maar ook in een daags tevoren gesloten uitgebreid contract tussen hem en de drossaard. Op de dag van zijn benoeming legde hij ook de eed af⁵⁴).

Naar aanleiding van de bepaling van de staten generaal d.d. 6 februari 1787, dat officieren en stadhouders niet tegelijkertijd notaris of procureur konden zijn, werd door de Vries, die deze functies van te voren bekleedde, een uitzondering gevraagd, waarop zijn aanstelling als stadhouder werd goedgekeurd onder de restrictie, dat hij gedurende zijn functioneren als zodanig tot nader order de functies van notaris en procureur niet zou mogen uitoefenen⁵⁵). Na deze goedkeuring legde hij opnieuw de eed af voor schepenen op 25 november 1787⁵⁶). Een jaar later op 1 december 1788 legde hij nogmaals de eed af in handen van de heer van Oirschot⁵⁷).

Hoe er een eind kwam aan zijn functie, is reeds aan bod geweest bij de behandeling der schouten.

Slotopmerking:

In de periode na 1659 en vooral na 1700 neemt het gewicht van de schout of drossaard van de heer steeds toe. Dit ligt niet aan de functie of de personen, die haar uitoefenden, maar meer aan het verzwakken van de kwartiersorganisatie. De vroegere taken van de kwartierschout werden steeds meer overgenomen door ambtenaren met een speciale opdracht. Bovendien werd in de achttiende eeuw het ambt van kwartierschout een melkkoetje voor leden van de staten generaal, die hun ambtsgebied nauwelijks kenden en alles overlieten aan een stadhouder. Dat de Oirschotse ervaringen met hun drossaards niet zo aangenaam waren, is wel duidelijk geworden. Ondanks een grote reserve tegenover de Fransen was „Vrijheid, gelijkheid en broederschap" voor de Oirschotse patriotten heel wat meer dan een holle leuze.

NOTEN

1. J. Vriens, 'De conflicten van het geslacht de Merode over de helft van de hoge, middelbare en lage justitie van Oirschot', in Campinia jrg. 3, nr. 9 (april 1973), blz. 41 - 49. In hetzelfde nummer publiceert hij de akte van 8 maart 1388 (met foutieve datum), waarbij hertogin Johanna de verdeling der heerlijke rechten over Oirschot en Hilvarenbeek tussen haar en Willem van Petershem regelt. Blz. 12 - 14. Op enkele punten is de opvatting en interpretatie van de heer Vriens niet houdbaar. Uit onze tekst zelf wordt wel duidelijk, wanneer wij menen te moeten afwijken van zijn lezing. Daarnaast werd door mij met enig commentaar gepubliceerd de akte van de lossing der halve heerlijkheid van 24 november 1614 in Campinia jrg. 10, nr. 40 (jan. 1981), blz. 195 - 203.
2. Het is mogelijk, dat Robrecht van Voorn tussen 1615 en 1618 in Oirschot heeft gewoond, maar hij zal in dat laatste jaar weer naar 's-Hertogenbosch zijn vertrokken. Hij was daar schepenen in 1609 en weer in 1619, 1622, 1625, 1628, 1629 en 1634. Jacob van Oudenhoven, Eene nieuwe ende gantsch vermeerderde beschrijvinge van de stad 's-Hertogenbosche, 's-Hertogenbosch 1670. In 's-Hertogenbosch werd zijn naam geschreven Robbert van Voiren. Wij hielden ons aan de overheersende schrijfwijze in Oirschot.
3. Oud administratief archief van Oirschot, ch. nr. 18. gepubliceerd in Campinia jrg. 1, nr. 3 (okt. 1971), blz. 140 - 142.

4. Oirschots schepenprotocol van 1658, blz. 289 e.v.
5. Oirschots schepenprotocol van 1658, blz. 291 e.v.
6. Oirschots schepenprotocol van 1659, vooraan ongenummerd.
7. "Schepenregister", resolutieboek van 1637, fol. 162.
8. "Schepenregister", resolutieboek van 1637, fol. 216 - 217 en 240 - 242.
9. Schepenprotocol en register van 1661, blz. 247 - 252.
10. Schepenprotocol en register van 1663, blz. 339 e.v. Tekenend is het dan Ferdinand deze akte tekent met "le comte de Montfort", een titel, die hem niet toekwam, daar het graafschap Montfoort in 1648 voor een belachelijk lage prijs verkocht was aan de staten van Utrecht. E. Richardson, *Geschiede der Familie Merode*, Band 1, Praag 1877, blz. 165.
11. Schepenprotocol en register van 1666, blz. 104 - 107. De vertaling van de Franse benoemingsakte is van de hand van notaris Guiliam van Campen, de akte van beëdiging is ondertekend door de schepenen zelf en niet door de secretaris.
12. Schepenprotocol en register van 1668, blz. 269 - 271.
13. J. v. Gils, 'De Oirschotse periode van de familie de Cort, halfheren van Hilvarenbeek', in *Campinia*, jrg. 13, nr. 51 (Okt. 1983), blz. 195 - 212.
14. Blijkens een verklaring door Abraham van Nahuys was hij "stadhouder ende koster binnen Oirschot sedert 1650". Oirschots schepenprotocol en register van 1681/82, blz. 96 e.v.
15. Dingrol 1673/74, blz. 277.
16. Schepenprotocol en register van 1677/78, titelbladzijde.
17. Schepenprotocol en register van 1677/78, blz. 1050.
18. Dingrol 1681/82, titelbladzijde en blz. 114.
19. Dingrol 1699/1700, fol. 295v^o.
20. Protocol van allerhande akten 1700, fol. 182v^o e.v.
21. Protocol van allerhande akten 1704, fol. 120.
22. Vonnis- en eedboek 1708/17, fol. 32 - 37 en 88 - 90v^o.
23. Afschrift van deze benoemingsakte: Dingrol 1700/06, blz. 339 e.v.v.
24. Gegevens over de geboorte- en sterfdata der familie Sweerts de Landas werden ons welwillend verstrekt door de heer v. Heumen, bibliothecaris van het gemeente-archief te 's-Hertogenbosch, naar het Nederlands Adelsboek van 1952.
25. J. v. Gils, a. art. in *Campinia*, nr. 51, blz. 199.
26. Ibid. blz. 201.
27. Ordinaris dingrol 1723/38, fol. 283V^o e.v.
28. Schepenprotocol van 1749, fol. 68V^o e.v.v.
29. Civile of ordinaris dingrol 1707/11, fol. 74V^o.
30. Civile of ordinaris dingrol 1707/11, fol. 80V^o - 82VO.
31. Oud administratief archief van Oirschot, vrl. nr. 1632.
32. Ordinaris dingrol 1723/38, fol. 425V^o - 427V^o.
33. A. v. Sasse v. IJsselt, 'De familie van Grevenbroeck en de heerlijkheden Loon op Zand, Mierlo en Helvoirt', in *Taxandria* jrg. VIII (1901), blz. 105 e.v.
34. Lidmatenboek der N.H. kerk Oirschot, 1650 - 1742, ongefoliëerd.
35. Zijn laatste optreden als drossaard vonden we op 13 maart 1743. Ordinaris dingrol 1738/49, fol. 197.
36. Ordinaris dingrol 1738/49, fol. 321VO.

37. Ordinaris dingrol 1750/62, fol. 7.
38. Ordinaris dingrol 1750/62, fol. 12.
39. De akten van benoeming, van goedkeuring door de staten generaal d.d. 1 oktober 1750 en van de eedsaflegging voor de raad van Brabant daags daarna zijn pas ingeschreven in het jaar 1759 in de ordinaris dingrol 1750/62, fol. 269V^o - 271V^o. Carel Hendrik Jacob was geboren te Oirschot op 29 mei 1730. Zie ook noot 24.
40. Resolutieboek 1792/98, blz. 94.
41. Resolutieboek 1792/98, blz. 175.
42. Resolutieboek 1792/98, blz. 249.
43. Resolutieboek 1792/98, blz. 265 e.v.
44. Resolutieboek 1792/98, blz. 269.
45. Oud administratief archief van Oirschot, vrl. nr. 7408.
46. Schepenprotocol van 1587, fol. 219. Zie vorig nummer van *Campinia*.
47. Oud administratief archief van Oirschot, vrl. nr. 7935.
48. Oud administratief archief van Oirschot, vrl. nr. 456.
49. Schepenprotocol van 1627k titelbladzijde.
50. O.A.A.O., vrl. nr. 7954 en schepenprotocol van 1628, blz. 436 e.v.v.
51. Schepenprotocol van 1650, titelbladzijde.
52. Ordinaris dingrol 1750/62, fol. 23V^o.
53. Ordinaris dingrol 1762/85, fol. 180.
54. Ordinaris dingrol 1786/1811, fol. 9 - 11^{v70}.
55. Ordinaris dingrol 1786/1811, fol. 17 - 18.
56. Vonnis- en eedboek 1768/1810, fol. 96VO.
57. Vonnis- en eedboek 1768/1810, fol. 100VO.

STAMLIJST VAN DEN HURK
door M.J. Hulsen, &st

1. vanden Hurk, Arnoldus —————
 ged. St. Oedenrode ± 1620
 geh. met n.n. ± 1650
 kind: Cornelis, zie no. 2

2. vanden Hurk, Cornelis
 z.v. Arnoldus
 ged. St. Oedenrode ± 1650
 geh. St. Oedenrode ± 1675 met Joanna n.n.
 kinderen (allen gedoopt St. Oedenrode):
 Elisabeth, 11-4-1676
 Wilhelmus, 28-9-1678
 Arnoldus, 25-7-1679
 Theodorus, zie no. 3
 Cornelia, 21-7-1684
 Johannes
 Rudolphus
 Petrus

3. vanden Hurk, Theodorus —————
 z.v. Cornelis en Joanna n.n.
 ged. St. Oedenrode 2-8-1681
 geh. St. Oedenrode 10-2-1709 met Catharina, d.v. Paulus Vogels, ged.
 St. Oedenrode 26-1-1686
 kinderen (allen gedoopt Best):
 Anna Maria, 10-3-1711 (geh. 5-2-1747 met Petrus Johannes van
 Croonenborch)
 Paulus, 12-1-1713 (geh. met Maria d.v. Johannes Deckers)
 Joannes, zie no. 4
 Theodora, 26-3-1718

4. vanden Hurk, Joannes
 z.v. Theodorus en Catharina Vogels
 ged. Best 14-12-1715
 geh. Best 24-9-1741 met Joanna Maria d.v. Peter van Audenhoven, wed.
 van Martinus de Gruijter
 kinderen (allen gedoopt Best):
 Martinus, zie no. 5
 Adriana, 5-2-1744
 Dorethea, 15-12-1745
 Catharina, 26-12-1747
 Henrica, 17-2-1753

5. vanden Hurk, Martinus
 z.v. Joannes en Joanna Maria van Audenhoven
 ged. Best 20-3-1742
 geh. Best 9-11-1766 met Catharina, d.v. Joannes van Doormalen, ged. Best
 15-3-1745
 overl. Best 16-6-1826
 kinderen (allen gedoopt Best):
 Theodorus, 13-1-1768 (geh. 20-5-1808 met Johanna van Oirschot)
 Henricus, zie no. 6
 Joanna, 12-1-1773 (geh. 29-7-1798 met Martinus Habraken uit
 St. Oedenrode)
 Arnoldus, 20-3-1775 (geh. 17-9-1805 met Joanna Rovers uit St.
 Oedenrode)
 Joannes, 20-5-1778 (geh. 17-2-1814 met Joanna van de Ven)
 Matheas, 1-10-1780
 Margaretha, 7-1-1783 (geh. 20-7-1806 met Joannes van den Hurk,
 met dispensatie)
 Anna Maria, 10-9-1785 (geh. 17-2-1814 met Adrianus z.v. Gerardus
 van Oirschot)

6. van den Hurk, Henricus
 z.v. Martinus en Catharina van Doormalen
 ged. Best 14-4-1771
 geh. Best 22-5-1808 met Joanna Maria, d.v. Gerard van Oirschot uit St. Oe-
 denrode
 overl. Best 30-3-1854
 kinderen: Gerardus, ged. 12-10-1810 te St. Oedenrode
 Margaretha, geb. 20-3-1812 te St. Oedenrode (geh. Best 18-5-1845
 met Wilhelmus van de Sande)
 Antonius, zie no. 7

7. van den Hurk, Antonius
z.v. Henricus en Joanna Maria van Oirschot
geb. Oirschot (Best) 9-3-1815
geh. Best 18-5-1845 met Joanna van de Spijker (met dispensatie), geb. Oirschot (Best) 13-9-1816
kinderen (allen geb. Best):
Joannes, 2-3-1846
Joannes Antonius, zie no. 8
Cornelius, 12-1-1849
Henricus, 28-9-1850 (geh. met Joanna Versantvoort uit St. Oedenrode)
Catharina, 6-9-1851 (geh. 11-6-1883 met Adrianus van de Sande)
Joannes, 3-9-1853
Martinus, 24-12-1854
Maria, 8-3-1859
Theodorus, 2-4-1863 (geh. met Aldegonda Versantvoort uit St. Oedenrode)
8. van den Hurk, Joannes Antonius
z.v. Henricus en Joanna van de Spijker
geb. Best 2-5-1847
geh. Best 8-7-1886 met Cornelia van Kemenade, geb. Best 15-9-1856
overl. Best 15-11-1925
kind: — Catharina, geb. Best 19-2-1889 overl. Best 16-5-1959 (geh. Best 30-5-1921 met Franciscus van de Sande, geb. Best 28-12-1884 overl. Eindhoven 24-3-1982)

Met leedwezen hebben wij kennis genomen van het overlijden
op 14 september j.l. van de heer

A.B. VAN CRONENBURG

op de leeftijd van 83 jaar.

De heer van Cronenburg was bij de lezers van de genealogische rubrieken in Campinia een goede bekende. De resultaten van zijn navorsingen, gepubliceerd in de eerste 10 jaargangen van dit blad, werden hogelijk gewaardeerd en menigeen heeft er zijn voordeel mee kunnen doen.

Moge hij rusten in vrede.

Redactie Campinia

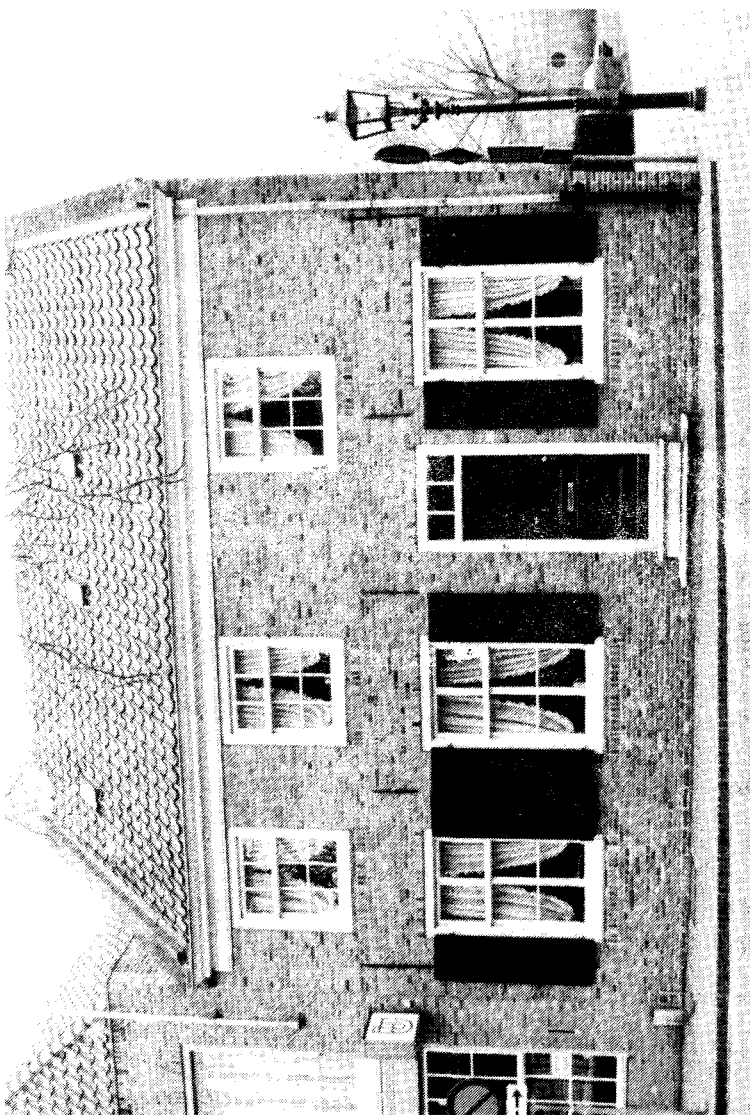
**IV. HUIZEN EN HUN BEWONERS TE OIRSCHOT
VAN DE ZEVENTIENDE TOT DE TWINTIGSTE EEUW
door C. Scholten**

56. Huis "Den Fransen Hoet", Markt 20 (sektie F 5632)

De lijst van onroerende monumenten van de gemeente Oirschot beschrijft het pand Markt 20 als volgt:
"Eenvoudig dorpshuisje, XIX eeuw of ouder".

De verpondingsregisters van de herdgang Kerkhof vermelden als eigenaars, respectievelijk bewoners de volgende personen:

- A. HENRICK GIJSBERTS VANDEN BICHELAER ± 1650
"huijs en hoff"
grootte: 16 roijen; aanslag 2 g.
(verpondingsboek I, fol. 74v)
- B. PETER HENRICUS GIJSBERTUS VANDEN BIGGELAER
omschrijving, grootte en aanslag als onder A
(verpondingsboek I, fol. 74v en II, fol. 64)
- C. De kinderen PEETER VANDEN BIGGELAER
omschrijving, grootte en aanslag als onder A
(verpondingsboek II, fol. 64 en oud-rechterlijk archief Oirschot, [inv.nr.](#) 290, fol. 151v: verkoopakte, waarin dit pand genoemd wordt "Den Fransen Hoet")
- D. CRISTINA EN MARIA, 1714
kinderen van GOORT DIRCK HOPPENBROUWERS, bij koop
omschrijving, grootte en aanslag als onder A
(verpondingsboek II, fol. 80)
- E. ANTONIJ BRANTS, geh. met EMERENTIA, d.v.
JACOB VLEMMINCX, wonende te Antwerpen, bij overlijden van
CHRISTINA HOPPENBROUWERS, wed. van JACOB VLEMMINCX
omschrijving, grootte en aanslag als onder A
(verpondingsboek II, fol. 80 en oud-rechterlijk archief Oirschot, [inv.nr.](#) 247, fol. 276: transportakte van "Den Fransen Hoet" d.d. 13-11-1751)

(foto J. v.d. Wal, Best)

N

- F. HENDRICK DE WIJS, geh. met JENNE MARIA VLEMMINCX omschrijving, grootte en aanslag als onder A (verpondingsboek II, fol. 80 en III, fol. 86) 1751
- G. HENDRICK DE WIJS, bij erfenis van zijn zoon (F) omschrijving, grootte en aanslag als onder A (verpondingsboek IV, fol. 58)
- H. ABRAHAM DAVITS, bij transport omschrijving, grootte en aanslag als onder A (verpondingsboek IV, fol. 58) 1780
- I. HENDRICK CORNELIS DE CROON, bij koop omschrijving, grootte en aanslag als onder A (verpondingsboek IV, fol. 58; V, fol. 60 en VI, fol. 60) 1781

Het kohier der huizen van 1808 c.v. vermeldt de volgende eigenaren:

- (I) HENDRICK CORNELIS DE CROON
 J. WOUTER VAN DER SANDEN
 K. HENDRIK NOIJEN

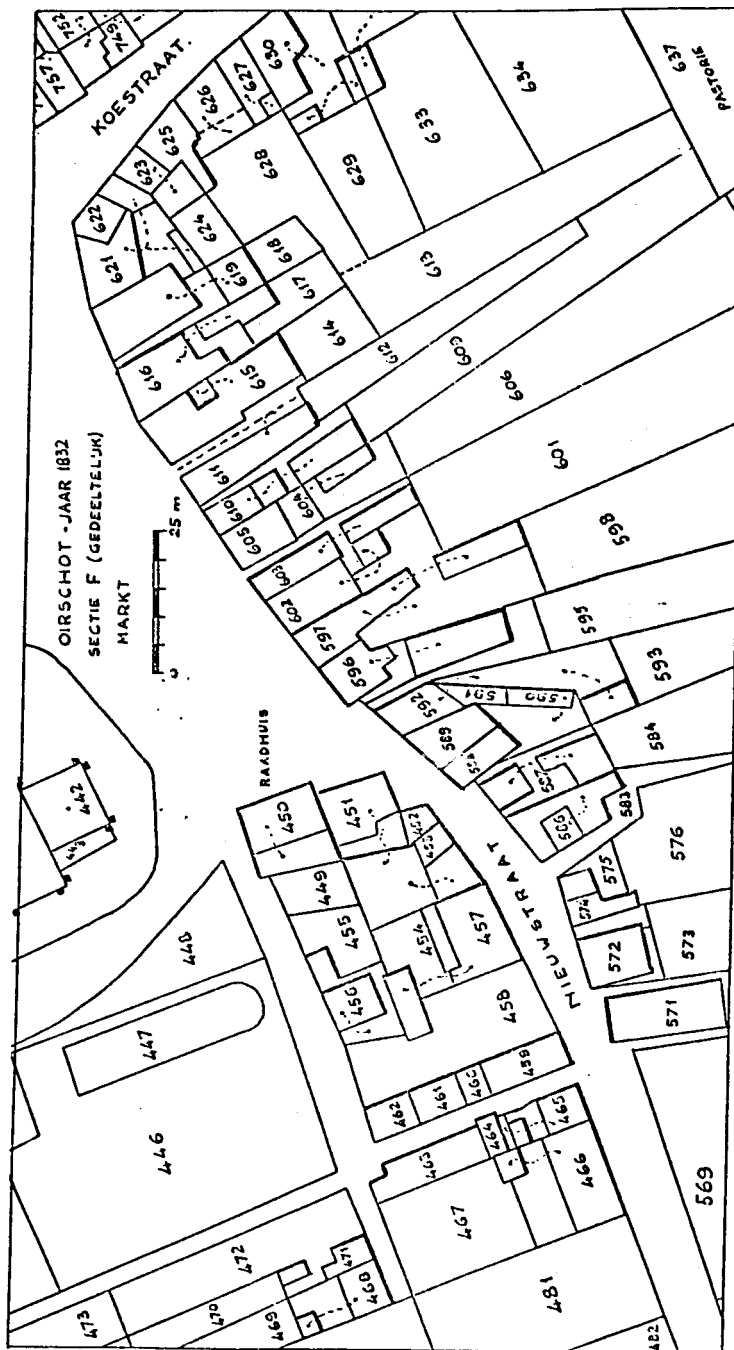
De kadastrale leggers geven de volgende eigenaren:

- L. De wed. HENDRIK NOIJEN, herbergierster (overl. 4-4-1847) 1832
 sectie F 595: tuin
 grootte: 7 r. 20 e.
 sectie F 596: huis, schuur en erf
 grootte: 3 r. 59 e.
 (artikel 470, volgnrs. 1, 2, 3)
- M. HENDRIK en GERARD WILLEM PRINCEE, minderjarige kinderen van GERARDUS PRINCEE en MARIA CATHARINA NOIJEN omschrijving en grootte als onder L 1850
 1867: afgebrand
 (artikel 1472, volgnrs. 1, 2, 3)

*In deuropening: Petronella Johanna (Pita) Princee
(foto: collectie Streekarchief)*

- N. HENDRIK PRINCEE, vleeshouwer (overl. 1-2-1911) 1867
 omschrijving en grootte als onder L
 1887: bijbouw en vereniging van de secties F 595 en F 596
 De nieuwe omschrijving is als volgt:
 sectie F 2826: huis, schuur en tuin
 grootte: 10 r. en 79 e.
 (artikel 2377, volgnrs. 1, 2, 3, 9, 10)
0. GERARDUS HENRICUS, slager (overl. 24-2-1945) 1911
 HENDRIK, slager en PETRONELLA JOHANNA PRINCEE,
 koffiehuishoudster (overl. 29-1-1947)
 sectie F 2826: huis, schuur en tuin
 grootte: 10 r en 79 e.
 1954: gedeeltelijke vernieuwing na oorlogsschade in 1944
 1956: vereniging van de secties:
 F 2826: huis, tuin en schuur; grootte 10 a en 79 ca.
 F 2828: tuin; grootte 42 a en 22 ca. (uit secties F 584 en F 4187)
 F 3352: huis en tuin; grootte 14 a en 99 ca.
 De nieuwe omschrijving na deze vereniging is als volgt:
 sectie F 4380: 2 huizen, schuur en tuin
 grootte: 68 a.
 (artikel 5561, volgnrs. 6, 18, 26)
- P. HENDRIK PRINCEE, slager (overl. 7-11-1964), bij successie 1950
 sectie F 4380: 2 huizen, schuur en erf
 grootte: 68 a.
 1961: gedeeltelijke verkoop naar artikel 7201 (tuin, 29 a, en 95 ca.)
 en artikel 485 (tuin, 5 a. en 2 ca.)
 De nieuwe omschrijving is als volgt:
 sectie F 4648: winkel, café, schuur en tuin
 grootte: 33 a. en 3 ca.
 (artikel 5561, volgnrs. 28, 29)
- Q. EMILE HUBERTINE HERMANS, hotelhoudster, bij successie 1966
 sectie F 4648: winkel, café, schuur en tuin
 grootte: 33 a. en 3 ca.
 1968: verkoop naar artikel 8183, volgnr. 1
 (artikel 5561, volgnr. 29)

- R. N.V. AMSTERDAM-ROTTERDAM BANK, Amsterdam 1968
 omschrijving en grootte als onder Q
 1970: afscheiding:
 stichting sectie F 5532: bankgebouw; grootte 4 a. en 60 ca.
 (Markt 19)
 1972: verkoop naar artikel 485, volgnr. 4216:
 sectie F 5533: huis, erf, schuur en gedeelte van huis;
 grootte 28 a, en 43 ca. (Markt 20)
 (artikel 8183, volgnrs. 1, 2, 3, 4)
- S. Gemeente OIRSCHOT 1972
 sectie F 5533: huis, erf, schuur en gedeelte van huis
 grootte: 28 a. en 43 ca.
 1972: verkoop naar artikel 8572, volgnr. 1
 1972: gedeelte van huis en schuur na meting 2 a. en 23 ca.
 (artikel 485, volgnr. 4216)
- T. CORNELIA MARIA VAN DEN OEVER, geh. met 1972
 L.J.A.M. de KROON
 sectie F 5533: gedeelte van huis en schuur
 grootte: 2 a. en 23 ca.
 1972: sloop van de schuur en restauratie van het woonhuis
 De nieuwe omschrijving is als volgt:
 sectie F 5632: woonhuis en erf
 grootte: 2 a en 23 ca.
 (artikel 8572, volgnrs. 1, 2, 3)

V. DE AFSCHIEDING VAN BEST EN DE VERDELING DER GASTHUIZEN EN FUNDATIES

door H. Mijland

- vervolg en slot -

Ter herinnering aan het voorafgaande. Gedeputeerde Staten benoemden op 28 februari 1822 een commissie, die moest uitzoeken welke fundaties en gasthuizen er te Best en Oirschot bestonden en wat de intentie van de stichters was. Deze commissie werd tevens verzocht een advies uit te brengen over de verdeling van de stichtingen over de nieuwe gemeenten.

Verdeling gasthuizen en fundaties.

De schout van Oirschot, J. de Jong, installeert de commissie op 13 maart 1822, in welke bijeenkomst tevens de werkzaamheden onder de leden worden verdeeld. De commissie spreekt af om op 10 april bijeen te komen om de deelrapporten te bespreken. De schout van Best, de enige vertegenwoordiger van deze gemeente in de commissie, laat op die datum echter verstek gaan. Ook op de nieuw vastgestelde data verschijnt hij niets). De Oirschotse commissieleden besluiten dan om het verlangde rapport op te stellen en zenden dit op 1 juni 1822 aan Gedeputeerde Staten²). Aan de schout van Best sturen zij een afschrift.

De commissie concludeert in het rapport dat er een aantal fundaties zijn, die zijn gesticht ten gunste van de parochie waarin zij zijn opgericht. Bij de andere is dit minder duidelijk aan te tonen. Zij adviseert Gedeputeerde Staten de fundaties of gasthuizen toe te wijzen aan de parochie c.q. gemeente waarbinnen zij zijn gesticht, doch daarbij de rechten te eerbiedigen die door de stichters aan diverse families zijn toegekend. Dit advies heeft veel overeenkomst met het voorstel van de gemeente Best van 7 januari 1822³).

De reactie van Gedeputeerde Staten op dit rapport blijft uit tot 1843. Wanneer namelijk Gedeputeerde Staten een besluit nemen over de verdeling van de gemeenschappelijke gronden van Oirschot en Best⁴), stellen zij in de considerans op dit besluit, dat over de verdeling van de stichtingen ook nog een besluit moet worden genomen. Dit kan pas, schrijven zij in de toelichting, wanneer het rapport waartoe zij op 28 februari 1822 opdracht gaven ontvangen is⁵). Kennelijk is het door de commissie ingezonden rapport verloren gegaan. In november 1846 komen Gedeputeerde Staten hier nogmaals op terug. In deze brief schrijft het college dat de definitieve afwikkeling van de verdeling der gemeentegronden pas kan plaats hebben nadat, op grond van het rapport van de in 1822 ingestelde commissie, een besluit is genomen over de verdeling van de "Godshuizen en gestichten".

Het gevraagde rapport moet binnen één maand worden ingezonden⁶).

De commissie antwoordt vier maanden daarna, op 27 maart 1847, onder bijvoeging van een afschrift van het rapport van 1 juni 18220. Ter aanvulling op het rapport, bevat de missive een opsomming van de te Oirschot en Best aanwezige "Fundaties en instellingen van weldadigheid" met gegevens over de stichters, de stichtingsdatum en dergelijke.

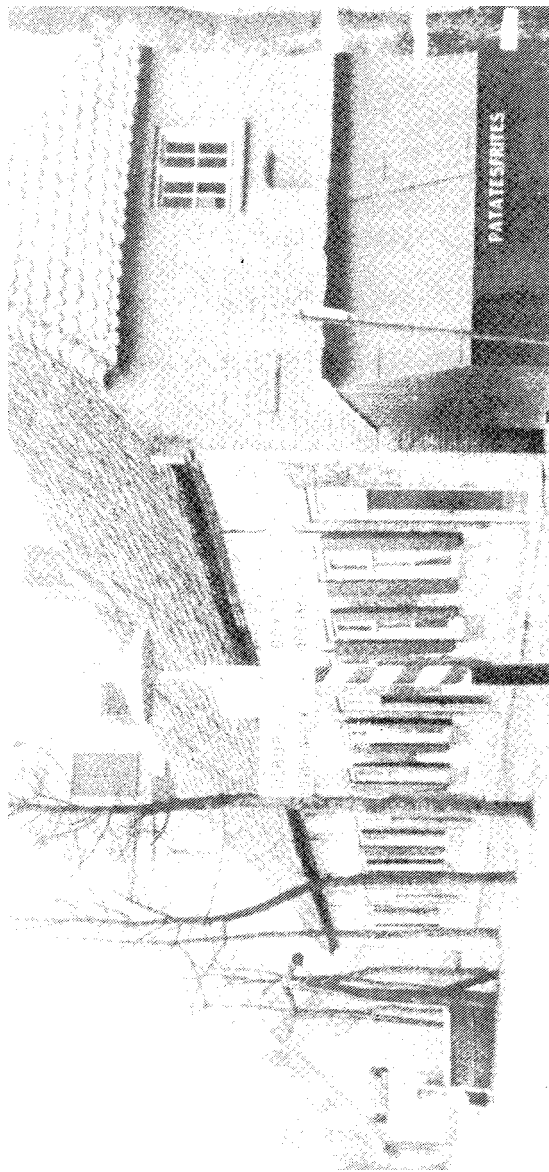
Voor Oirschot worden gegeven:

1. Amelrijk Booth Fundatie, gesticht op 6 oktober 1471; rentmeester P.E. van Nahuijs.
2. St. Anna of Beelaerts Fundatie, geen stichtingsdatum; rentmeester P.E. van Nahuijs.
3. Gasthuijs van Jan Daems van Nuenen, gesticht 26 augustus 1613; rentmeester Arn. van Baar.
4. Gasthuis van Jhr. Dirk van der Ameijden, gesticht 26 sept. 1607; rentmeester Arn. van Baar.
5. Fundatie van Jhr. Jan van Merode, gesticht 4 febr. 1610; rentmeester Arn. van Baar.
6. Fundatie van Hendrik Verbeek, gesticht 11 okt. 1622; rentmeester H. de Croon.
7. Fundatie van Gijsbert Vlemmix, gesticht in 1532; rentmeester H. de Croon.
8. St. Joris Gasthuis of Hospitaal, waarvan de inkomsten bij besluit van Gedeputeerde Staten van 21 februari 1822, Litt. CC, zijn toegewezen aan het Algemeen Armbestuur van Oirschot.

Te Best zijn dat:

1. Fundatie van Adriaan van Ham en Elizabeth Gerrit Bloks, gesticht 18 mrt. 1798; rentmeester Adr. Essens.
2. Fundatie van Hendrik en Cathelijn Kemps, gesticht 15 apr. 1752 en 1 apr. 1760; rentm. het Algemeen Armbestuur van Best.
3. Fundatie van Cornelia Dancqers, gesticht 17 mei 1744; rentmeester H. Particulier.
4. Fundatie van Hendrik Janse van de Ven, gesticht 9 mei 1740.
5. Fundatie van Laurens van der Aa, geen stichtingsdatum.
6. Fundatie van Renier Franken Verheijden en Heijlken Jan Thomasse van den Akker, geen stichtingsdatum; rentmeester Adr. van der Vleuten.
7. de Cantorij, met bezittingen te Oirschot en Best, waarvan de inkomsten genoten worden door mgr. J. Zwijsen, bisschop van Gerra, "doch krachtens welken Titel is bij ondergeteekenden onbekend".

Ofschoon Gedeputeerde Staten zelf op spoed aangedrongen hebben, blijft hun antwoord uit. De gemeente Oirschot dringt daarom in een brief van 1 juli 1847 aan op een spoedig besluit in deze kwestie. Wanneer dan nog geen reactie volgt,

*Amelrijk Booth Gasthuis of Groot Bagijnenhof, hoek Gasthuisstraat - Oude Grintweg.
Deze foto is kort voor de afbraak gemaakt (ca. 1954). Het gasthuis is gesloopt voor de bouw van de brandweerkazerne.
De brandslangentoren is reeds gereed. Foto: Fotocollectie gemeente Oirschot*

verliest het Oirschotse bestuur haar geduld en besluit op 2 oktober om twee afgevaardigden naar de gouverneur der provincie te zenden om de zaak te bepleiten⁸). Het antwoord van Gedeputeerde Staten volgt op 5 november 1847. Het college verzoekt de commissie dan, om als aanvulling op de brief van maart j.1., een voorstel in te dienen met betrekking tot de verdeling van de stichtingen. De commissie wordt bovendien aangeraden om spoed te betrachten bij de beantwoording⁹).

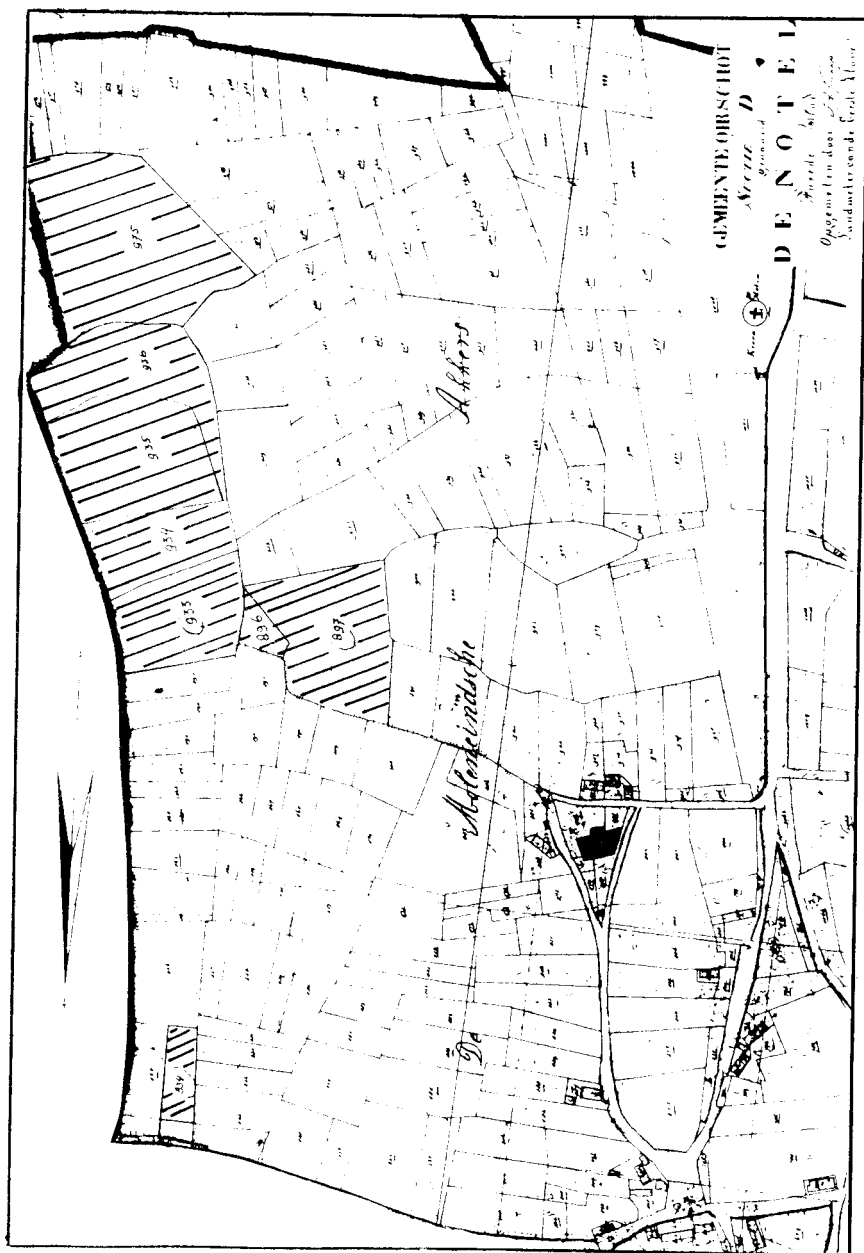
Wat een schandelijke reactie!! Oirschot heeft zelf moeten aandringen op een snel antwoord, terwijl het verlangde voorstel tot verdeling reeds in 1822 ingezonden is. Ten overvloede zendt de commissie - binnen drie weken - een voorstel in tot verdeling, dat overigens exact gelijk is aan dat uit 1822¹⁰). Eerst nu maken Gedeputeerde Staten er bezwaar tegen dat deze brief alleen ondertekend is door de Oirschotse commissieleden, als of dit niet het geval was met alle vorige commissiestukken. Het college verzoekt het schrijven van 14 december alsnog door alle leden te laten ondertekenen¹¹). De commissie antwoordt hier op dat het enige Bestse commissielid, W. van Nuenen, inmiddels is overleden en dat zijn opvolger, burgemeester A. van der Velden, weigert de betreffende stukken te ondertekenen. Bovendien wil Arn. van Baar, die de functie van rentmeester H. van den Heuvel heeft overgenomen, de brief van 22 november 1847 niet ondertekenen¹²). Gedeputeerde Staten sporen nu het Bestse gemeentebestuur aan om tot overeenstemming te komen. Het gemeentebestuur antwoordt met de voorgestelde verdeling accoord te gaan, wanneer tenminste de bezittingen en opbrengsten van de fundatie Amelrijk Booth voor eenderde aan de gemeente Best ten goede komen¹³). Als reactie op dit antwoord verzoeken Gedeputeerde Staten aan Oirschot om in overleg te treden met het Bestse commissielid¹⁴). Als gevolg van dit overleg komt de commissie op 30 augustus 1848 voltallig bijeen en maakt de volgende afspraken:

De fundaties en gasthuizen worden verdeeld zoals voorgesteld op 22 november 1847, met uitzondering van de fundatie Amelrijk Booth. Met betrekking tot Amelrijk Booth wordt bepaald dat de gemeente Best óf het recht krijgt om elke derde vrijkomende woning in het Amelrijk Booth-gasthuis te Oirschot, onder bepaalde voorwaarden, te vergeven, ófwel een bepaalde geldsom uitbetaald krijgt om haar rechten op de fundatie uit te kopen¹⁵).

De burgemeester van Best zegt toe deze voorstellen voor te leggen aan de gemeenteraad. Van Nahuijs, rentmeester van de Amelrijk Booth fundatie, protesteert tegen deze afspraken omdat de verdeling tegen de wil van de stichter ingaat.

Fundatie Amelrijk Booth

De Oirschotse commissieleden, inclusief Van Baar, hebben de kwestie nogmaals in overweging genomen en komen nu tot een andere conclusie. Dit besluit zenden zij op 23 september 1848 toe aan het Oirschotse gemeentebestuur en houdt in dat

*Percelen, eigendom van de Fundatie Amelrijk Booth (gearceerde percelen).
Kadastrale kaart 1832, sectie D, gemeente Oirschot.*

alle fundaties te Oirschot en Best "familiegestichten" zijn, die ook door familieleden worden beheerd en als zodanig niet voor verdeling in aanmerking komen. Uitgezonderd zijn de fundatie Amelrijk Booth, enkele fundaties die onder het toezicht staan van de plaatselijke fundatiecommissie en het Sint Joris gasthuis, dat onder het beheer van het R.K. Armbestuur valt¹⁶).

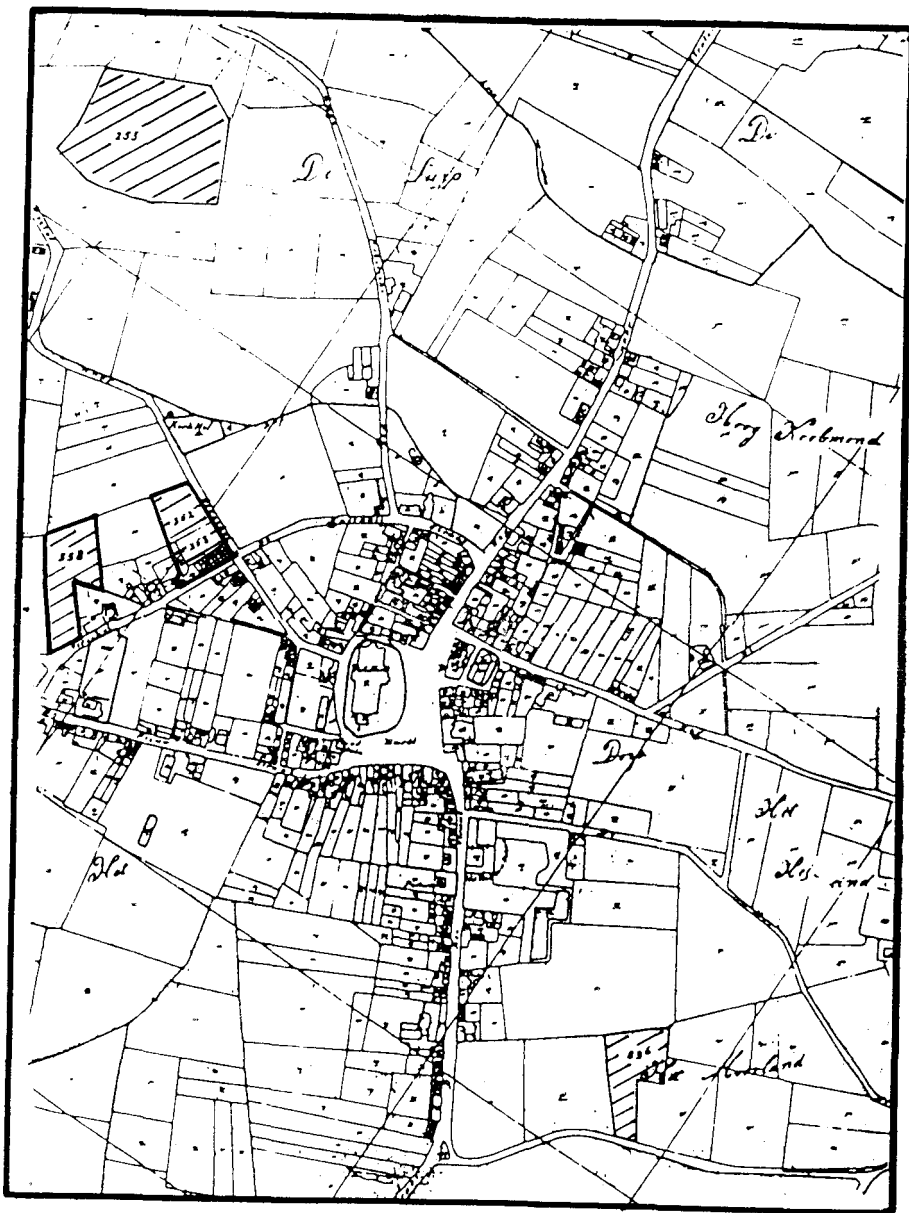
Hun voorstel is dan om alleen over de fundatie Amelrijk Booth verder te onderhandelen. De commissie is tegen verdeling van de bezittingen van deze fundatie, maar wil - zoals reeds op 30 augustus is voorgesteld - aan Best de begeving toekennen van iedere derde vrijkomende woning in het Amelrijk Booth gasthuis met de daaraan verbonden voordelen¹⁷). Gedeputeerde Staten worden van dit voorstel op de hoogte gebracht en besluiten de voltallige gemeenteraden van Oirschot en Best bijeen te roepen, om samen met twee leden van het college tot een definitieve regeling te komen. Het college wordt vertegenwoordigd door de gedeputeerden B.J. Mutsaers en G. Buijsen. De geplande bijeenkomst wordt op 7 maart 1849 in het Oirschotse raadhuis gehouden in aanwezigheid van de rentmeesters van de betrokken fundaties.

De volgende overeenkomst wordt gesloten en bekrachtigd door Gedeputeerde Staten¹⁸):

1. Het genot van alle stichtingen, voor zover de gemeenten of armbesturen daar aanspraak op hebben, blijft aan die gemeente waarin de bezittingen zijn gelegen met uitzondering van de fundatie Amelrijk Booth;
2. Het genot van de fundatie Amelrijk Booth blijft toekomen aan beide gemeenten op basis van de volgende afspraak:
van elke drie in het gasthuis (gewoonlijk Bagijnhof genoemd) onder te brengen personen zullen er twee uit Oirschot en één uit Best zijn, met deze uitzondering dat de eerste twee vacatures in de woningen waaraan geen geldelijke vergoeding is verbonden te vervullen zijn door inwoners van Best en dat de eerste drie vacatures in de woningen waaraan wel een toelage is verbonden ook door ingezetenen van Best zijn op te vullen.
3. De gemeente Best dient vóór 1 juli 1849 een bedrag van f 8000,— aan de gemeente Oirschot te betalen over welk bedrag vanaf 1 april een rente van 2¹/₂ procent berekend mag worden.

De verschuldigde f 8000,— worden prompt door de gemeente Best betaald¹⁹). Dit bedrag was reeds in 1843 tussen beide gemeenten overeengekomen als schadevergoeding van Best aan Oirschot voor de verdeling van de overige gemeenteeigendommen²⁰).

De voorkeursbehandeling die Best krijgt bij de toewijzing van de woningen in het gasthuis is waarschijnlijk een genoegdoening voor de door Best gederfde inkomsten uit de fundatie. Het niet meedelen in de opbrengsten van Amelrijk Booth was in 1821 de aanleiding om de kwestie aanhangig te maken bij Gedeputeerde Staten²¹).

Percelen en gebouwen, eigendom van de Fundatie Amelrijk Booth (gearceerde percelen). Kadastrale kaart 1832, sectie F, gemeente Oirschot.

Men mag verwachten dat de verdeling van de fundaties en gasthuizen nu definitief geregeld is. Voor het eerst is met algemene instemming een overeenkomst gesloten. Best voldoet meteen aan zijn verplichtingen. Doch deze eensgezindheid duurt slechts twintig jaren.

Nieuwe problemen ontstaan begin 1869, wanneer Best volgens de overeenkomst van 1849 een voordracht doet van drie personen ter opneming in het Amelrijk Booth gasthuis. Alle op de voordracht geplaatste personen worden door het gasthuis-bestuur afgewezen. Best verwijt Oirschot willekeur. De gegroeide frustratie blijkt duidelijk uit de brief die de Bestse raad aan Gedeputeerde Staten zenden. Daarin wordt gesteld dat gedurende twintig jaar de fundatie Amelrijk Booth alleen door Oirschot is beheerd, "terwijl Best slechts blindelings en zeer afhankelijk nagenoeg 1/3 van het genot verkreeg". De opbrengsten van de fundatie gedurende die periode worden door Best op f 20.000,— geschat²²).

Voorafgaand aan deze brief aan Gedeputeerde Staten hebben de gemeenten onderling getracht tot een vergelijk te komen²³). De gemeente Best stelde voor om de zaak af te kopen voor een bedrag van j 5000,—. Oirschot biedt slechts .f 3500,—, aangezien deze gemeente er van uitgaat dat Best alleen aanspraak kan maken op een derde gedeelte van het vruchtgebruik en niet op een gedeelte van de eigendommen²⁴).

De gemeenteraad van Best verzoekt nu om een onderhoud met Gedeputeerde Staten²⁵). Dit college, dat tegen een scheiding van de goederen van de fundatie is, stelt in dat onderhoud voor om tot een beter gezamenlijk beheer te komen. De gemeente Best zou dan voor eenderde in de totale opbrengsten van de fundatie kunnen delen²⁶). De gemeente Oirschot blijft echter een andere beheersregeling afwijzen, doch wil wel verder over een afkoopsom onderhandelen. Een oplossing blijft uit, ook na herhaaldelijk aandringen van Best bij zowel de gemeente Oirschot als bij Gedeputeerde Staten²⁷).

Ten einde raad richt Best zich tot Z.M. de Koning. In het rekest van 19 januari 1871 verzoekt de gemeenteraad om een regeling af te dwingen met betrekking tot de verdeling van de fundatie Amelrijk Booth. In het verzoekschrift wordt de gang van zaken tussen 1821 en 1849 toegelicht.

Gesteld wordt verder dat de fundatie Amelrijk Booth nog de enige twistappel is tussen Best en Oirschot en dat er sinds 1849 steeds moeilijkheden zijn geweest over betalingen en toewijzingen²⁸).

Zoals gebruikelijk vraagt de minister van Binnenlandse Zaken - die dit soort rekestten behandelt - advies aan Gedeputeerde Staten van Noord-Brabant, die op hun beurt inlichtingen bij de betrokken gemeenten vragen. De gemeenteraad van Oirschot is zeer verbolgen over de Bestse aantijging. De raadsnotulen van 29 april 1871, waarin het verzoek van Gedeputeerde Staten aan de orde komt, bevat de volgende formulering²⁹):

"De raad der gemeente Oirschot, acht het beneden zich, op de naar deszelfs inzien hoogsch onkiesche (om geen ander woord te gebruiken) insinuatien, uitgaande van den raad der gemeente Best, te antwoorden

De raad benadrukt verder dat de overeenkomst van 1849 steeds naar beste weten is nagekomen en dat zij niet ongenegen is verder te onderhandelen, doch dat het overleg steeds is vastgelopen op te hoge eisen van Bestse zijde.

De oplossing van het conflict komt nu, min of meer onverwacht, in zicht. Besloten wordt tot het houden van een bijeenkomst op 19 oktober 1871 te Oirschot, waaraan de raden van beide gemeenten zullen deelnemen samen met twee leden van het college van Gedeputeerde Staten. In deze vergadering bereiken de partijen een principe-accoord over de verdeling van de fundatie, dat inhoudt dat de gemeente Best zal worden uitgekocht voor f 3500³⁰).

Best verzoekt Oirschot om de nodige stukken gereed te maken voor onderteekening en stelt Gedeputeerde Staten voor om de afkoopsom te bestemmen voor "een blijvend fonds tot in standhouding van een op te rigten oude vrouwenhuis"³¹).

De tekst van de overeenkomst wordt vastgesteld in een gemeenschappelijke vergadering van de raden van de twee gemeenten op 26 maart 1872 in het raadhuis te Oirschot³²). De essentie van het besluit luidt als volgt:

"De raden der gemeenten Oirschot en Best,

Overweegende, dat het wenschelijk is voorgekomen, over te gaan tot eene scheiding en verdeling van de goederen behorende tot de stichting Amelrijk Booth, waarvan het genot tot dusverre bij de gemeente Oirschot en Best in gemeenschap was;

Overweegende, dat bij brief van Gedeputeerde Staten

Hebben in hunne vereenigde gehouden vergadering besloten, als volgt:

Artikel 1.

De gemeente Best doet afstand ten voordeele der gemeente Oirschot, die zulks aanneemt, van alle regten en bevoegdheden, welke eerstgenoemde heeft of uitoefent op of met betrekking tot de fundatie Amelrijk Booth.

Artikel 2.

Uit de fondsen der voormelde fundatie wordt aan de gemeente Best voor of op één Mei 1800 twee en zeventig betaald eene som van drie . . . f 3500,—.

Artikel 3.

De personen, welke op het oogenblik vanwege de gemeente Best in voorzegde fundatie zijn geplaatst, mogen daarin blijven tot hun dood".

Men kan dus gerust stellen, dat de geboorte van de gemeente Best niet zonder complicaties is verlopen. Het heeft 53 jaren geduurd voor dat alle uit de afscheiding voortvloeiende regelingen tot stand kwamen. De verdeling van de gemeenschappelijke gebouwen (1821) en het vaststellen van de grenzen (1826) gaf weinig

problemen. Minder vlot verliep de toewijziging van de gemeenschappelijk bezeten gronden (1846). Het uiterste van het gemeentebestuur werd gevergd bij de verdeling van de gasthuizen en fundaties. Dit conflict, dat zich uiteindelijk toespitste op het bezit van de fundatie Amelrijk Booth, moest tot aan de hoogste instantie worden uitgevochten. Schuldigen in deze kwestie zijn alle betrokken partijen.

De medewerking van Best is vooral in de beginfase nihil. Het Bestse commissielid woont geen enkele werkvergadering van de commissie bij (1822). Ook bij de hervatting van de onderhandelingen in 1847 werkt Best nauwelijks mee. Pas in augustus 1848 komt de commissie voor het eerst voltallig bijeen. De grootste vertraging is echter ontstaan door een ongeïnteresseerd beleid van Gedeputeerde Staten. Dit college informeert niet eerder dan in 1843 naar de uitkomsten van een in 1822 gegeven opdracht aan de commissie tot regeling van de verdeling der gasthuizen en fundaties. Het reeds in juni 1822 door deze commissie ingezonden rapport blijkt bovendien niet bekend te zijn bij het college. Een snel antwoord wordt kennelijk niet door de Gedeputeerden verwacht, aangezien zij nu drie jaren wachten met een rappel. Nog eens drie jaren later wordt de overeenkomst gesloten.

De gemeente Oirschot tenslotte, is de veroorzaker van het conflict dat in 1869 ontstaat. Ondanks hun heftige reactie op de beschuldiging van Best, blijkt uit het archief van de fundatie Amelrijk Booth dat in de periode 1856 - 1869 aan Oirschotse inwoners één woning meer is toegewezen dan op grond van de overeenkomst uit 1849 is toegestaan³³). Over de verdeling tussen beide partijen van het vruchtgebruik van de fundatiegoederen is nog geen duidelijk beeld verkregen.

Wat gebeurde er nu als gevolg van de in 1872 gesloten overeenkomst?

De gemeente Best vormt van de f 3500,—, zijnde de afkoopsom van de fundatie, een fonds bestemd voor de verpleging van oude, gebrekkige mensen³⁴). De raad stelt een reglement vast voor het beheer van dit fonds, welk beheer op aandringen van Gedeputeerde Staten opgedragen wordt aan het Algemeen Armbestuur³⁵).

De gemeenteraad van Oirschot stelt op 13 november 1872 een reglement vast voor de wijze van beheer van de fundatie Amelrijk Booth. Gedeputeerde Staten hebben echter bezwaar tegen de in dit reglement geregelde aanstelling van een aparte rentmeester voor de fundatie. De Oirschotse raad omzeilt dit bezwaar door de reeds benoemde rentmeester tevens tot armmeester te benoemen³⁶).

NOTEN

1. Archief gemeente Oirschot (voortaan Archief Oirschot), inv.nr. 167: concept-notulen van de commissie.
2. Idem, inv.nr. 167; concept-rapport.
3. Campinia, 15e jaarg. blz. 143.
4. Idem, 15e jrg., blz. 142.

5. Archief Oirschot, inv.nr. 159: besluit Gedep. Staten van 27 juni 1843, litt. BBB/1, artikel 8.
6. Idem, inv.nr. 167: brief van Gedep. Staten van 27 nov. 1846, litt. PP.
7. Idem, inv.nr. 167: concept-rapport van de commissie van 27 maart 1847.
8. Idem, inv.nr. 167: concept-nota van 2 oktober 1847.
9. Idem, inv.nr. 167: brief van Ged. Staten van 5 nov. 1847, litt. CCC.
10. Idem, inv.nr. 167: brief van de commissie van 22 november 1847.
11. Idem, inv.nr. 167: brief van Ged. Staten van 14 dec. 1847, litt. WW.
12. Idem, inv.nr. 167: brief van de Commissie van 26 febr. 1848.
13. Idem, inv.nr. 167: brief van de gemeente Best van 2 juni 1848, nr. 1618.
14. Idem, inv.nr. 167: brief van de Ged. Staten van 21 juli 1848, litt. 000.
15. Idem, inv.nr. 167: concept-notulen van de commissie van 30 aug. 1848.
16. De juistheid van deze conclusie kan betwijfeld worden. Zie: J. Lijten, Het Sint-Joris-Gasthuis tienmaal bejaard, in: Campinia, 13e jrg., blz. 77.
17. Archief Oirschot, inv.nr. 167: brief van de commissie van 23 sept. 1848.
18. Idem, inv.nr. 167: copie-procesverbaal van overeenkomst van 7 maart 1849 en besluit van Ged. Staten van 13 maart 1849, litt. XX.
19. In de gemeente-rekening over 1849 van Oirschot is de ontvangst van j 8000,- geboekt onder de le afdeling, hoofdstuk 3, eerste post (archief Oirschot, inv.nr. 366). Merkwaardig is dat deze, voor die tijd toch grote uitgave niet terug te vinden is in de rekening van de gemeente Best, noch in de bewaard gebleven bijlagen van beide gemeenten.
20. Archief Oirschot, inv.nr. 167: besluit van Ged. Staten van 27 juni 1843, litt. BBB/1.
21. Zie Campinia, 15 jrg, blz. 143.
22. Archief Best, inv.nr. 2: raadsnotulen van 21 jan. 1869, en inv.nr. 324: brief aan Ged. Staten van 7 sept. 1869, nr. 21.
23. Voor dit overleg zijn commissies benoemd. Zie archief Best, inv.nr. 2 (raadsnotulen van 6 aug. 1869) en archief Oirschot, inv.nr. f raadsnotulen van 14 aug. 1869).
24. Archief Best, inv.nr. 2: raadsnotulen van 27 aug. 1869.
25. Zie noot 22, brief van 7 september.
26. Archief Best, inv.nr. 2: raadsnotulen van 12 okt. 1869.
27. Archief Oirschot, inv.nr. 167: brief aan Ged. Staten van 18 juni 1870.
28. Archief Best, inv. nr. 324: rekest van 19 jan, 1871, nr. 29.
29. Archief Oirschot, inv.nr. 8: raadsnotulen van 29 apr. 1871.
30. Idem, inv.nr. 8: raadsnotulen van 19 okt. 1871.
31. Archief Best, inv.nr. 2: raadsnotulen van 30 okt. 1871.
32. Idem, inv.nr. 2 en archief Oirschot, inv.nr. 8: identieke notulen van deze vergadering.
33. Archief fundatie Amelrijk Booth, ongeordend gedeelte: register van notulen en brieven, 19e eeuw.
34. Archief Best, inv.nr. 2: raadsnotulen van 14 juni 1872, en inv.nr. 324: brief aan Ged. Staten van 25 jan. 1873, nr. 48.
35. Idem, inv.nr. 2: raadsnotulen van 27 feb. en 10 apr. 1873.
36. Archief Oirschot, inv.nr. 8: raadsnotulen van 13 nov. 1872 en 10 mei 1873.

VI.

OIRSCHOTSE GEDICHTEN

door Toke van de Ven - Lommers

DE MORTELEN

Natuur en schoonheid zijn compleet
 Waar Oirschot rond "De Mortelen" heet
 Zo rijk , zo ruim, zo rustig
 Natuur zo vriendelijk en vrij
 Het groen, de bomen en de wei
 Zo lieflijk en zo lustig.

De morgendauw die glanst en glimt
 De kamperfoelie kruipt en klimt
 Wat is dat mooi en machtig
 De plantengroei is daar enorm
 De varens elegant van vorm
 't Is alles even prachtig.

De vogels broeden in hun nest
 De fauna is er opperbest
 Het lijkt een oude glorie
 "De Mortelen", alom geroemd
 "Beschermd gebied" wordt het genoemd
 Natuur viert daar victorie!

Wie 't nooit nog zag, heeft veel gemist
 Het is de moeite waard beslist
 Om daar eens gaan te kijken
 "De Mortelen" o, je geniet
 Van al wat de natuur je biedt
 En 't leven kan verrijken!!!

VII. OIRSCHOTSE ZOEN-ACCOORDEN
A. ZOENEN WEGENS DOODSLAG, nrs. 66 - 70

door J. Lijten
m.m.v. L. v.d. Mierden voor de transcripties

In de vorige aflevering kwamen reeds enkele zoenen voor, waarbij de arbiters niet met name werden genoemd. Dit mankement zet zich nu voort en neemt zelfs epidemische vormen aan. Vanzelf vragen wij dan naar de oorzaak. Deze zal wel meervoudig zijn. Wij wezen er reeds op, dat wij zijn aangeland in de onrustige tijd van de tachtigjarige oorlog. Bovendien begon secretaris Roeland van der Ameyden wat ouder te worden. Ook bleek ons, dat hij in die jaren wat slordiger werd. Tegen deze achtergronden is te begrijpen, dat hij zijn akten liefst zo kort en eenvoudig mogelijk hield. Als zich geen aparte moeilijkheden voordoen bij het sluiten van een zoen, is de vermelding van de arbiters voor de tijdgenoten niet zo belangrijk.

Wanneer in 1584 Aert Sgraets aantreedt als opvolger en enkele zoen-accorden vindt, die simpel zijn opgemaakt en geen arbiters vermelden, is het begrijpelijk, dat hij deze gewoonte overneemt. Overigens was dat een slechte gewoonte, omdat zij ons onderzoek onvollediger maakt. Wij zullen maar in overweging nemen, dat de Oirschotse secretarissen in die moeilijke tijden niet konden voorzien, dat 400 jaar later iemand hun werk zo kritisch zou gaan bekijken, anders hadden deze respectabele mannen zeker gezorgd voor een volledige documentatie. Het beuwt ons, of Aert Sgraets onze belangstelling zal ontdekken en in de toekomst voor uitgebreidere gegevens zorg zal dragen.

nr. 66

1580 februari 17

ZOEN-ACCOORD VOOR MOORD OP JAN AERTSZOON VAN TULDEN**Oirschots schepenprotocol van 1580, fol. 198.**

SAMENVATTING

Slachtoffer: Jan Aertszoon van Tulden
 Dader: Henrick Lauereyzoon Danels

Zoencommissie
 (niet gespecificeerd) Rutger Janszoon van Kerckoerle
 Andries van den Zande
 Wouter Thomaszoon van den Ven
 Adriaan Janszoon Diricks
 Adriaan Danels

Uitspraak

- A. Verzoening. De commissie constateert in het begin van de akte, dat de familie van het slachtoffer aan de dader vergiffenis schenkt, terwijl aan het einde beide partijen beloven zich aan het accoord te zullen houden.
- B. Voorwaarden
1. materiële vergoeding
 - a. zoengeld: 20 gulden in 3 termijnen
 - b. kosten: voor kosten van uitvaart en een spynde: 20 gulden, die ook als zoengeld betiteld worden.
 2. geestelijke genoegdoening
 - e. spynde: zie 1.b.
 3. schulderkenning
 - b. wijken: verbanning voor eeuwig uit de Notel
 wijken op weken en in herbergen als gewoon.

AFWIKKELING

Onmiddellijk na het zoen-accoord is opgenomen de zekerstelling door de dader voor zijn twee broers, die namens hem het accoord gesloten hebben en als borgen de voorwaarden hebben aanvaard.

COMMENTAAR

De partij van het slachtoffer wordt vertegenwoordigd door de drie voogden van diens minderjarige kinderen: Lauwereys van Tuiden, die dus wel een broer van het slachtoffer zal zijn, Wouter Cornelissen en Jan Toerkens, vermoedelijk zwagers. Er lijkt geen bijzondere vijandigheid te bestaan tussen de twee families. De gezamenlijke aanwijzing van de zoencommissie duidt daar wel op zoals ook de tamelijk summieze regeling in het accoord. Het geringe zoengeld van 20 gulden, terwijl er toch minderjarige kinderen te onderhouden zijn, wijst wel op minvermogenheid van de dader. Toch wordt er nog een spynde gevraagd, maar uit de afspraak wordt niet duidelijk, welk gedeelte van deze 20 (zoen)gulden voor de kosten van de uitvaart is en welk deel voor de spynde. Gezien de verbanning uit de Notel zal het slachtoffer daar gewoon hebben.

Van de arbiters hebben we Wouter Thomaszoon van den Ven reeds in die kwaliteit ontmoet in de zoenen nrs. 56 en 61. Hij was regelmatig schepen geweest van

1543 tot 1573, maar daarna niet meer in die functie herbenoemd. Hij zal hoogbejaard zijn geweest. Andries (Adriaanszoon) van den Zande was om de drie jaar schepen van 1569 tot 1581; hij werd nog president-schepen in 1584 en 1587 en stierf in 1589.¹⁾ Rutger Janszoon van Kerckoerle is ons bekend als schout van de heer.²⁾ Adriaan Danels was vorster.³⁾ Voor Adriaan Janszoon Diricks beschikken wij op het moment niet over verdere gegevens.

NOTEN

1. Zie schepenprotocol van de betreffende jaren.
2. Zie het vorige nummer van Campinia, blz. 129.
3. Adriaan Danels (Ceelen) trad voor de eerste keer als vorster op in 1573. Prot. 1573, blz. 257. Hij stierf aan de pest in 1587. Prot. 1587, fol. 219v^o.

nr. 67

1580 november 19

ZOEN-ACCOORD VOOR MOORD OP ADRIAAN WILLEMSZOOM VAN DEN VEN

Oirschots schepenprotocol van 1580, fol. 220.

SAMENVATTING

Slachtoffer: Adriaan Willemszoon van den k
Dader: Willem Peterszoon Heyligen

Zoencommissie: niet met name genoemd: "goede mannen ter beyde syden daertoe genoemen".

Uitspraak

A. Verzoening

Op dezelfde wijze als in de vorige zoen wordt geconstateerd, dat de familie van het slachtoffer aan de dader vergiffenis moet schenken en dat ook inderdaad gedaan heeft. Aan het einde van de akte doet de commissie nog uitspraak van de verzoening, waarna de partijen beloven, zich aan het accoord te zullen houden.

B. Voorwaarden

1. materiële vergoeding

- a. zoengeld: 64 gulden in 3 termijnen (de eerste echter na een maand: 20 gulden, de tweede na 34 weken en de derde 17 weken later: telkens 22 gulden)
- b. kosten: zie commentaar

2. geestelijke genoegdoening

- a. bij de bepaling omtrent de kaarsen wordt gevoegd: dat hij bij die gelegenheid moet "hooren die missen, die men aldaer singen sall". Zie commentaar.

- d. 3 kaarsen: 2 in Oirschot tesamen ter waarde van 12 stuivers
1 in Best

3. schulderkenning

- b. wijken: verbanning voor 10 jaar uit de Notel
voor 3 jaar uit Straten

wijken op wegen en in herbergen als gewoon

AFWIKKELING

Evenals in de vorige zoen wordt het accoord onmiddellijk gevolgd door de zekerstelling door de dader voor zijn broer Marten en voor Jan Jans Peterszoon Dielis, vermoedelijk zijn zwager, die namens hem het accoord gesloten hebben en als borgen de voorwaarden hebben aanvaard.

COMMENTAAR

De eerste termijn van het zoengeld, die na een maand betaald moet worden, is vermoedelijk evenals in de vorige zoen bedoeld voor de kosten van de uitvaart (en misschien een spynde, maar gezien de voorwaarden van de volgende zoen lijkt dit niet waarschijnlijk). Dit wordt niet met evenveel woorden gezegd maar er wordt wel gezegd: "... ende die geappliceert te wordden na den wil van Wilmen van den Ven". Willem van den Ven, de vader van het slachtoffer, met zijn zoon Henrick vertegenwoordigen het slachtoffer. Van kinderen wordt niet gesproken. Het zoengeld ligt niet buiten de gebruikelijke orde van grootte.

Hoewel er geen zielmissen gevraagd worden, is wel bepaald, dat de dader bij gelegenheid van het offeren der kaarsen de gezongen zielmis moet bijwonen. Dit zal een restant zijn van de vroegere voetval, die moest gebeuren bij gelegenheid van een plechtige zielmis voor het slachtoffer, bij welke gelegenheid meestal ook kaarsen geofferd werden.

Vanwege de verbanning voor 10 jaar uit de Notel vermoeden we, dat ook dit slachtoffer daar gewoon heeft. Dat er ook in Best een kaars geofferd moet worden, doet vermoeden, dat de dader daar woonde. De naam Heyligen kwam daar voor. De verbanning voor 3 jaar uit Straten zou in verband kunnen staan met de plaats van de doodslag, maar dat is zuiver gissen.

In de samenvatting wordt het "wijken als gewoon" genoemd. Het is goed hierbij aan te tekenen, dat een verbanning uit Oirschot niet werd geëist, maar dat daarover in zo'n woorden wordt gesproken, dat daarin de gedachte ligt opgesloten, dat deze verbanning tot de normale voorwaarden behoorde. Nu kunnen we uit één

feit geen algemene conclusie trekken. Toch krijgen we deze indruk: Als er geen verbanning werd gevraagd, was dit een aanwijzing, dat er óf geen grote morele schuld was bij de dader, óf een zekere clementie werd toegepast van de kant van de familie van het slachtoffer.

nr. 68

1581 januari 7

**ZOEN-ACCOORD VOOR MOORD OP JAN HENRICKS JANS
GYSBRECHTSZOOM VAN KERCKOERLE**

Oirschots schepenprotocol van 1581, fol. 268.

SAMENVATTING

Slachtoffer: Jan zoon van henrick Jans Gysbrechts van Kerckoerle
Dader: Jan Bartholomeuszoon Stockelmans

Zoencommissie: niet met name genoemd "... goede mannen ter eender ende ter andere syden daertoc versocht ende gecoren".

Uitspraak

- A. Verzoening. Zoals in beide voorgaande zoenen constateert de commissie, dat de familie van het slachtoffer aan de dader vergiffenis moet schenken en dat ook inderdaad gedaan heeft. Aan het einde beloven beide partijen zich aan het accoord te zullen houden.
- B. Voorwaarden
1. materiële vergoeding
 - a. zoengeld: 84 gulden in 3 termijnen
 - b. kosten: voor de uitvaart: 8 Karolusgulden
voor de vertering bij gelegenheid van het sluiten van het accoord: 5 Karolusgulden
 2. geestelijke genoegdoening niet gevraagd
 3. schulderkenning
 - b. wijken op wegen en in herbergen als gewoon

AFWIKKELING

Bij de akte is aangetekend, dat Gerit, de broer van het slachtoffer, op 25 maart 1582 kwitantie gaf aan Jacop Mathyszoon Oirschelmans, de vertegenwoordiger en borg voor de dader bij het sluiten van het accoord, voor "vyftigh Karolusgulden". Er zijn geen namen van schepenen-getuigen genoemd. Er zijn enkele woorden uit de tekst verdwenen zoals tussen "vyftigh" en "Karolusgulden". Wij

vermoeden, dat daar "ende vijf" gestaan heeft, omdat 55 Karolusgulden het totaal is van zoengeld en kosten.

COMMENTAAR

Dit accoord is evenals het vorige zeer summier ook in de variatie van de voorwaarden. De kosten van de uitvaart worden hier concreet aangegeven. Dat wil niet zeggen, dat die kosten bij andere slachtoffers even hoog waren, maar toch wel in dezelfde orde van grootte. De familie van Kerckoerle hoorde wel bij de beter gesitueerden en de uitvaart "volgens hun stand" zal wel iets meer gekost hebben dan bij vele anderen. De oud-secretaris en oud-schout, die we in zoen nr. 66 ontmoetten als arbiter, wordt hier als enige buiten de broer met naam bij de familieleden genoemd. Toch zal hij slechts een achterneef geweest zijn van de vader van het slachtoffer, maar het zal in die tijd wel niet anders geweest zijn dan tegenwoordig: als iemand belangrijk is hoort hij al gauw tot de familie.

nr. 69

1587 februari 21

ZOEN-ACCOORD VOOR MOORD OP AERD WILLEMSZOOM WOUTERS

Oirschots schepenprotocol van 1587, fol. 231.

SAMENVATTING

Slachtoffer: Aerd Willemszoon Wouters
Dader: Ghysbert van den Heuvel

Zoencommissie: niet met name genoemd: "... doer tusschenspreecken van goede mannen daertoe genomen".

Uitspraak

- A. Verzoening. Er wordt geen uitdrukkelijke uitspraak van de commissie over verzoening vermeld, maar aan het einde van de akte beloven beide partijen zich te houden aan de voorwaarden, die zij door bemiddeling van "goede mannen" zijn overeengekomen.
- B. Voorwaarden
1. materiële vergoeding
 - a. zoengeld: 50 zoengulden (termijn niet genoemd)
 - b. kosten: voor uitvaart, kerkerechten en dertigste: 15 Karolusgulden
 2. geestelijke genoegdoening
 - a. 1 zielmis
 - 1 dertigste (zie 1.b.)
 - e. 6 vat rogge voor een spynde in augustus

3. schulderkenning

- b. wijken op wegen en in herbergen als gewoon. Hier wordt er echter bijgevoegd: "in kercken".

AFWIKKELING

Hierover is niets gevonden.

COMMENTAAR

De naam van het slachtoffer.

Wij hebben deze naam vermeld, zoals hij in de akte staat. Het is echter duidelijk, dat in dit geval de naam Wouters geen echte familienaam is. Zijn vader, die namens de familie optreedt, wordt immers genoemd Willem Wouterszoon Jacops. Men noemt de personen dus met de vaders- en grootvadersnaam, zoals dat nog onder oude Oirschotse families voorkomt. Zij kunnen daarnaast best een vaste familienaam gehad hebben, die eenvoudig niet aan bod komt.

In de volgende aflevering zullen we daarvan een paar voorbeelden tegenkomen, die de zaak vermoedelijk duidelijker maken dan een theoretische uiteenzetting. Graag dus drie maanden geduld.

De voorwaarden.

Deze liggen niet buiten de gewone orde. Ofschoon bij het zoengeld geen termijn wordt genoemd, nemen we aan, dat de gewone bepaling geldt: "van XVII weken tot XVII weken", wat betekent, dat in drie termijnen van elk vier maanden binnen het jaar de afgesproken som in drie gelijke gedeelten betaald moet zijn.

Bij het wijken wordt hier voor de eerste maal vermeld: "in kercken". Wij dachten oorspronkelijk aan een aparte bepaling voor dit geval, maar in de volgende zoen komt dezelfde bepaling terug. Waarschijnlijk is het dus slechts een vollediger formulering, de eerste keer misschien gebruikt omdat er een speciale aanleiding voor bestond en daarna gewoonte geworden. We moeten ons realiseren, dat de bedoeling van het wijken was, door het vermijden van elke ontmoeting tussen de dader en de familie van het slachtoffer ook elke aanleiding tot wraak uit te sluiten. De dader als schuldige had de taak deze ontmoetingen te vermijden. Nu was het heel goed mogelijk, dat de familie van het slachtoffer en de dader gewoon waren 's zondags in dezelfde dienst te komen en daar hun gewone plaats hadden dicht bij elkaar. Aan de dader was dan de plicht een andere tijd of een andere plaats te kiezen.

Het slachtoffer had blijkbaar een minderjarige dochter. Van andere kinderen wordt niet gesproken; wij kunnen wel aannemen, dat ze er niet geweest zijn. Een van haar voogden, waarschijnlijk van moeders kant, treedt op bij het sluiten van het accoord. Vermoedelijk was de broer van haar vader, die in deze kwaliteit optreedt bij het sluiten van het accoord, haar "vaderlijke" voogd.

nr. 70

1588 juni 26

**ZOEN-ACCOORD VOOR MOORD OP HENRICK DANELS DICTUS'
ZOON VAN BERENDONCK**

Oirschots schepensprotocol van 1588, fol. 299vo.

SAMENVATTING

Slachtoffer: Henrick zoon van Danel zoon van Dictus van Berendonck

Dader: Gerit Henrickszoon van Berendonck

Zoencommissie: niet met name genoemd (Zie commentaar)

Uitspraak

A. Verzoening.

Aan het einde van het accoord wordt geconstateerd: "Ende hiermede is het voernoemde feyt grondelyck ende geheelyck vergeven", waarna de partijen hun instemming betuigen.

B. Voorwaarden

1. materiële vergoeding

- a. zoengeld: 70 zoengulden (waarin de kerkerechten begrepen zijn)
Bovendien wordt een dubieuze achterstallige schuld van de familie van het slachtoffer aan de familie van de dader als afgedaan beschouwd.
- b. kosten: kerkerechten, zie 1. a.
kosten van vertering bij gelegenheid van het sluiten van het accoord (niet gespecificeerd)

2. geestelijke genoegdoening

Er wordt alleen gevraagd, dat de dader zal bidden voor de ziel van de overledene.

3. schulderkenning

- b. wijken in kerken, herbergen en op wegen als gewoon

AFWIKKELING

In het schepensprotocol van 1591, fol. 415 werd een akte gevonden van 15 maart 1591, waaruit blijkt, dat de weduwe van het slachtoffer hertrouwd was met Willem Henrickszoon Happen. Deze belooft daarin, dat hij de 30 Karolusgulden, die hij heeft ontvangen als zoengeld, na de dood van zijn vrouw zal overdragen aan de drie minderjarige kinderen van het slachtoffer.

COMMENTAAR

De zoencommissie.

Aanvankelijk dachten we, dat er voor dit accoord geen zoencommissie was aange-
wezen. Er wordt van het accoord gezegd, dat het "bij tusschenspreeken van goe-
de mannen geraempt, gemaect ende gesloten" is. Uit deze woorden hoeft niet
meer geconcludeerd te worden dan tot het optreden van peysmekers, die met een
natuurlijke autoriteit de partijen tot elkaar brengen en deze helpen met het tot
stand brengen van het accoord. Reeds enkele malen constateerden wij, dat op de-
ze wijze een zoen-accoord gesloten werd. De onder "Verzoening" aangehaalde
zin is echter o.i. een gezagvolle uitspraak van buitenstaanders, die autoriteit daar-
toe hebben en dus in de Oirschotse omstandigheden daarvoor moeten zijn aange-
wezen. Wij menen daarom, dat ook hier een commissie van arbiters is benoemd,
wier namen echter niet bekend zijn.

Het zoengeld.

Uit de akte, die wij onder "Afwikkeling" hebben aangehaald, omdat daaruit
blijkt dat er inderdaad zoengeld betaald is, menen we te mogen afleiden, dat de
kerkerechten, die in het zoengeld begrepen waren, 10 zoengulden of 5 Karolusgul-
den bedroegen. Immers de 30 Karolusgulden, die worden gegarandeerd aan de
kinderen van het slachtoffer, staan gelijk met 60 zoengulden. Wij hebben overig-
ens de indruk, dat onder de benaming "kerkerechten" soms de uitvaartkosten
begrepen zijn, terwijl deze soms ook apart genoemd worden naast de kerkerech-
ten.

De verhouding van slachtoffer en dader.

De naam van Berendonck aan beide zijden doet een familierelatie vermoeden.
Enige zekerheid hierover hebben we niet kunnen bereiken. Wel kunnen we uitslui-
ten, dat de dader een zoon was van het slachtoffer, omdat Arike, de vrouw van
het slachtoffer, aan de ene kant optreedt en Aleydt, de moeder van de dader, aan
de andere kant.

De - in de formulering dubieus blijvende - schuld van de familie van het slachtof-
fer aan de familie van de dader, die nu als afgedaan wordt beschouwd, geeft aan-
leiding om te denken, dat de ruzie tussen de twee daarover ontstaan is. De schuld
bestond blijkbaar in een achterstallige roggepacht. Een dergelijke pacht sproot di-
kwijls voort uit een erfdeling, waarbij de ene partij alle of meer onroerende goe-
deren kreeg en daar tegenover aan de andere erfgenaam of erfgenamen een jaar-
lijkse uitkering in natura moest geven. Het is slechts een kleine versterking van het
vermoeden van (min of meer verre) bloedverwantschap.